

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ¹

Α'

Αἱ ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ ἀρχαιολόγου Ἐβανς γενόμεναι ἐν Κνωσῷ τῆς Κρήτης ἀρχαιολογικαὶ ἀνασκαφαὶ οὐ μόνον ἤνεγκον εἰς φῶς τὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως Μίνως, ἀλλὰ θέτουσι καὶ αὖθις ἐπὶ τοῦ τάπητος τὸ μάλιστα διαφέρειν ζήτημα τῆς γενέσεως, τῆς καταγωγῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ὁ τοσοῦτον γοητευτικὴν καὶ θαυμασίαν τύχην λαβὼν, οὐ ἡ ἱστορία μόνον ἀπὸ τοῦ ὀγδόου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν τυγχάνει πραγματικῶς γνωστὴ, ὁ νεώτερος ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ οὗτος λαός, οὐ αἱ μᾶλλον παρωχημέναι παραδόσεις δὲν φαίνονται ἐκτεινόμεναι πέρα μιᾶς ἢ μιᾶς καὶ ἡμισείας χιλιετηρίδος π. Χ., ὁ λαὸς οὗτος, ὅστις λίαν ὀψὲ ἐδράσεν ἐν τῷ ἀρχαίῳ πολιτισμῷ, ὁ ταπεινὸς οὗτος νεώτερος ἀδελφὸς τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου καὶ τῆς ἀρχαιοτέρας ἐτι Χαλδαίας, πόθεν ἦλθε; πῶς ἐσχηματίσθη; τίς ἡ τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ πρώτη πηγή; Εἰς τὸν οὐδὸν τῆς καθ' ἡμᾶς Εὐρώπης καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ἡ τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Χαλδαίων ἀρχαία ἱστορία ἀνέρχεται εἰς τὴν τετάρτην π. Χ. χιλιετηρίδα, ἡ δὲ τῶν νεωτέρων χρόνων τῆς Εὐρώπης ἱστορία ἄρχεται ἀληθῶς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν μηδικῶν πολέμων, τίνες ποτὲ μυστηριώδεις τῆς φύσεως δυνάμεις, τίνες ποτὲ θαυμάσιαι τῆς τύχης συμπτώσεις, τίνες ποτὲ ἐπιδράσεις τοῦ ἀνθρωπίνου δαιμονίου ἀφύπνισαν ἡμέραν τινὰ ἐν τῇ

¹ Δημοσιεύοντες τὴν μελέτην ταύτην τοῦ γνωστοῦ ἀρχαιοδίφου κ. Bérard. ἥτις ἐξεδόθη γαλλιστὶ ἐν τῇ Revue de Paris, πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς φερόμενος ὑπὸ τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος ἐνθουσιασμοῦ τοῦ φαίνεται ἡμῖν ἐν τισιν ὑπερβαίνων τὸ μέτρον. Οὐχ ἥττον δὲν διστάζομεν νὰ παρουσιάσωμεν αὐτὴν εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς « Ἀρμονίας », πεποιθότες ὅτι μετ' εὐχαριστήσεως θέλουσι διέλθει τὰς ἄλλως σοφὰς ταύτας σελίδας.

καθ' ἡμᾶς Ἐσπερίᾳ τὴν ἐλληνικὴν ἐκείνην διάνοιαν, τὴν φωτίσασαν ἑκτοτε σύμπαντα τὸν κόσμον, τὴν ἐξανθρωπίσασαν τὴν βαρβαρότητα, τὴν προλειάνασαν τέλος τὰς τρίβους διὰ τὸν θρίαμβον τῆς λευκῆς φυλῆς κατὰ τῶν ἀναρίθμων πληθῶν τῆς μελαίνης, τῆς ἐρυθρᾶς καὶ τῆς κιτρίνης φυλῆς;

Τὸ ζήτημα τοῦτο τυγχάνει βεβαίως ἐν ἑκ τῶν σοβαρωτάτων τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Ἐὰν θεωρήσωμεν πρὸς στιγμὴν τὰ ἐπὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου ἀποτελέσματα τοῦ ἔργου τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ λαοῦ, συμφανεστάτον ἀποδοῖναι ὅτι οἱ τῶν νεωτέρων χρόνων κατακτηταὶ καὶ ἐφευρέται οὐδὲν σημαίνουσιν ἀπέναντι τοῦ ἐκλεκτοῦ ἐκείνου λαοῦ, ὅστις πρῶτος αὐτὸς κατεκτήσατο τὴν περὶ ἀμεταθέτων καὶ ἀναλλοιώτων ἐν τῷ σύμπαντι νόμων γνῶσιν καὶ ἐφεῦρε τὰ φῶτα τοῦ συλλογισμοῦ. Ἀπέναντι τῆς δημιουργίας ταύτης τοῦ λογικευομένου προφορικοῦ καὶ ἐνδιαθέτου λόγου, πάντα τὰ λοιπὰ μεγάλα ἱστορικὰ γεγονότα ἐπισκιαζονται καὶ μονονοῦ ἐξαφανίζονται ἐν τῇ γενικῇ ἱστορίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ καθυποτάξαν τὸν κόσμον λογικὸν τῶν καθ' ἡμᾶς εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἀποτελεῖ ἀκτῖνα μόνον τοῦ ἐλληνικοῦ ἐκείνου φωτός. Μέχρι τῶν τριῶν τελευταίων αἰώνων, μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τῆς νοητικότητος τῶν Ἀγγλων, τῶν Γάλλων καὶ τῶν Γερμανῶν, ὁ καθ' ἡμᾶς κόσμος τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἤρνετο ἐκ τῶν Ἑλλήνων, ὅτε δὲ μετὰ τὴν ἐκλειψιν τοῦ μέσου αἰῶνος οἱ σοφοὶ τῆς Ἀναγεννήσεως ἀπεκάλυψαν εἰς τὴν Δύσιν μετὰ μείζονος σαφηνείας τὴν ἐλληνικὴν ἐκείνην διάνοιαν, ἐνόμισεν αὕτη ὅτι ἀνεγεννᾶτο καὶ ἀνελάμβανε τὴν ἀκμὴν δευτέρας νεότητος. Ἐτι δὲ καὶ τανῦν, ὁπότε πληθὺς ἐξόχων πνευμάτων τῶν τελευταίων αἰώνων διήνοιξαν ἡμῖν εὐρυτέραν ὁδόν, εὐρύτερον ὀρίζοντα διανοήσεως, οἱ Ἕλληνες πάλιν μένουσιν οἱ ἐσαεὶ κατευθύντορες καὶ διδάσκαλοι ἡμῶν ἐν τῇ καλλιέργειᾳ τοῦ λογικοῦ καὶ ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ ἀναζητήσῃ τὴν ἀληθείαν.

Ἐνταῦθα ἔγκειται τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον τοῦ μοναδικοῦ ἐκείνου λαοῦ. Ἐγένετο ἡγεμὼν ἐν πάσαις ταῖς τέχναις. Ἐνεφύσησε ψυχὴν εἰς τὸ ῥῆμα, εἰς τὸν λίθον καὶ εἰς τὸ μέταλλον καὶ εἰς τοὺς μετέπειτα αἰῶνας ἐπέβαλε τὸν θαυμασμὸν αὐτοῦ αἰωνίου κάλλους τῶν παρθένων τῆς Σικελίας» (εἰκονιζομένων ἐπὶ νομισμάτων τοῦ ἐν Σικελίᾳ ἀρχαίου ἐλληνισμοῦ). Τοῦτο δ' ὅμως δὲν εἶναι τὸ μέγιστον τῶν πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα εὐεργετημάτων τοῦ ἀρχαίου ἐλληνισμοῦ. Ἐὰν ἡ καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότης διατελῇ ἔτι καὶ νῦν μαθητευομένη καὶ πιστὴ ἀκόλουθος τοῦ ἐλληνικοῦ νοῦ, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος логи-

κευθείς λαός. Πρώτος αὐτὸς ἐτόλμησε ν' ἀνακηρύξῃ τὴν νομιμότητα, τὴν ἐν παντὶ πράγματι ἀνάγκην τῆς ἐλευθέρως διασκεψέως. Πρώτος αὐτὸς σαφῶς κατέδειξεν ὅτι οἱ ὑπὸ τοῦ κυριάρχου ὀρθοῦ λόγου τεθέντες νόμοι τυγχάνουσι παγκόσμιοι καὶ ἀμετακίνητοι, ὅτι τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὑπόκεινται εἰς νόμους, ὅτι εἰ καὶ ὁ Θεὸς ὁ ἐν τῷ οὐρανῷ βασιλεύων διοικεῖ τοῦτον κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, οὐχ ἥττον ἢ γῆ παρεδόθη εἰς τὸν λογικὸν ἄνθρωπον ἵνα δημιουργήσῃ ἐπ' αὐτῆς διὰ τῆς συνέσεως αὐτοῦ τὴν βασιλείαν τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς ἐλευθερίας. Πρώτος αὐτὸς ἐπίσης μεταβαίνων ἀπὸ τῆς θεωρίας εἰς τὴν πράξιν ἐφεῦρε καὶ διετύπωσε τὸν συλλογισμόν, ἐκείνην δῆλον ὅτι ἐκ τῶν μορφῶν τῆς διανοήσεως ἥτις τυγχάνει εὐχρηστος ἐν πάσῃ στιγμῇ τοῦ διανοητικοῦ ἡμῶν βίου. Πρώτος αὐτὸς τέλος, διὰ κρίκων σοφῶς συντηρωμένων, ἐχάλκευσε προσφορικὸν λόγον πρὸς πλοκὴν τῶν εὐκάμπτων μὲν, ἀλλ' ἀθραύστων ἀλύσεων τῶν ἐαυτοῦ διανοημάτων.

Λάβετε φράσιν τινὰ τοῦ Θουκυδίδου ἢ τοῦ Δημοσθένους. Σπουδάσατε τὸν μηχανισμόν καὶ τὸ ὕλικόν τῆς γλώσσης ταύτης, ἥτις σύμπασα ἐφαρμόζεται πρὸς τὴν τελειότητα τοῦ διανοήματος. Ἴδετε πῶς ὁ Ἕλλην, παρακολουθῶν καὶ ἀναπτύσσων ἐν ταῖς ἐλαχίσταις πτυχαῖς τὸν συλλογισμόν αὐτοῦ, εἴτα δὲ συνάπτων εἰς μίαν δέσμην πάντα αὐτοῦ τὰ ἐπιχειρήματα καὶ συνδέων τὰ ἐλάχιστα ἐν μιᾷ συνεχεῖ περιόδῳ, διαθέτει οὐ μόνον τὸ λεκτικὸν ὕλικόν, τοὺς συνδέσμους καὶ τὰ ἐπιρρήματα, ἀπερ αἱ νεώτεραι γλώσσαι διετήρησαν, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρον συγκρότημα λεπτομερεστάτων ὀργάνων, ὧν τὴν χρῆσιν ἀγνοοῦσι παντελῶς αἱ ἡμέτεραι ἐλάχιστα λεπτολόγοι διάνοιαι καὶ παχυλαὶ γλώσσαι. Πολλῷ κάλλιον ἡμῶν ὁ Ἕλλην γνωρίζει νὰ ὑποσημαίνῃ καὶ χρωματίζῃ καὶ τὰς ἐλαχίστας ἀναφορὰς ιδέας τινὸς πρὸς ἐπομένην, διαθέτων οὐ μόνον τοὺς συνδέσμους γάρ, ἄρα, οὖν, εἰ, ἐπί, ἐπειδὴ, διότι κτλ., καὶ τὰς ἐπιρρηματικὰς ἐκφράσεις ὅντως, ἀμέλει κτλ., αἵτινες διεσώθησαν καὶ εἰς τὰς καθ' ἡμᾶς γλώσσας καθ' ἀπλὴν παράστασιν, ἐνῷ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ὑπῆρχον καὶ δύο καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρες ἐνίοτε λέξεις δηλοῦσαι τὴν αὐτὴν συνδεσμικὴν ἢ ἐπιρρηματικὴν σχέσιν, οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ παρεμβάλλων καὶ ὁλόκληρον σωρείαν λεξιδίων μονοσυλλάβων καλουμένων μορίων ὑπὸ τῶν γραμματικῶν, οἷα τὰ μὲν, δέ, τέ, γέ, ὧν ἀντίστοιχα δὲν διεσώθησαν ἐν ταῖς νεωτέραις γλώσσαις, καὶ ἅπερ ἀποτελοῦσιν ἄλλα μὲν οἶονεῖ ἀσφαλίστικα σύρματα ἐνισχύοντα τὴν μεγάλην ἄλυσιν τοῦ διανοήματος, ἄλλα δὲ οἶονεῖ λεῖα καὶ ὀλισθηρὰ

κεκλιμένα ἐπίπεδα ἐφ' ὧν ὁ συλλογισμὸς βαδίζει, τρέχει, κυλίσταται ἀπρόσκρουστος καὶ ἀκατάσχετος.

Ὁ ἐλληνικὸς λόγος ἐν τῇ μακρᾷ, πλήρει καὶ πολλαπλῇ αὐτοῦ περιόδῳ πάντοτε διηγείρεν ἐν τῇ διανοίᾳ μου τὴν εἰκόνα μιᾶς τῶν μακρῶν ἀμαξοστοιχιῶν τῶν ἡμετέρων χρόνων, ἧς αἱ πλήρεις πλούτου ἀμαξαι, καλῶς πρὸς ἀλλήλας συνεζευγμέναι, φέρουσαι στερεοὺς ἄξονας καὶ ὑπὸ τελείων τροχῶν βασταζόμεναι τρέχουσιν εὐπετῶς ἐπὶ τῆς λείας σιδηροδρομικῆς τροχιᾶς. Κατὰ τοὺς πρὸ τῶν Ἑλλήνων χρόνους αἱ γραπταὶ ιδέαι δὲν ἐβάδιζον τοιοῦτοτρόπως, ἀλλὰ δίκην πενιχρῶν καραβανίων βραδείων καὶ ἐξηρθρωμένων. Ἐκάστη ιδέα ἐπιβαίνουσα μικρὰς τινος φράσεως ὤδευε κατ' ἀρέσκειαν παρακολουθοῦσα σχεδὸν τὰ αὐτὰ ἵχνη καὶ τηροῦσα μὲν τὴν γενικὴν στοίχησιν, ἀλλ' οὐχὶ μετ' ἀκριθείας καὶ κανονικότητος, ὁμοίᾳ πρὸς καραβάνιον καμήλων, αἵτινες βαδίζουσι νῦν μὲν διεσκεδασμένοι, νῦν δὲ συνηθροισμένοι ἀγέληδόν, συνδεόμεναι μόνον ἀπὸ κεφαλῆς εἰς κεφαλὴν ὑπὸ πενιχροῦ καὶ ἀθλίου σχοινίου, ὅπερ ἀνὰ πᾶν βῆμα λύεται ἢ θραύεται. Μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἡ ἀνατολικὴ φράσις καὶ τὸ ἀραβικὸν καραβάνιον ἐξηκολούθησαν τὴν βραδεῖαν ταύτην ιδιότροπον πορείαν.

Ἵνα δὲ κάλλιον παρασταθῇ ἡ διακρίνουσα τὴν ἐλληνικὴν περίοδον ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς φράσεως διαφορὰ, παρατηρήσατε εἰς ποίου εἴδους ὅλως ἀντίθετα ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα διεφύλαξαν οἱ ἡμέτεροι καλλιτέχναι τὸ ὄνομα ἐλληνικὸν ἢ ἐλληνοῦργημα (*grecque*) καὶ τὸ ὄνομα ἀραβικὸν ἢ ἀραβοῦργημα (*arabesque*). «Ἀραβικὸν καλεῖται ἐν τῇ κοσμητικῇ ζωγραφικῇ καὶ γλυπτικῇ σύνολόν τι φαντασιώδεις σχημάτων, ἀνθέων, τεράτων, χαρακτηριστικῶν, στοιχείων ἀρχιτεκτονικῶν, δοχείων, παντοειδῶν ἀντικειμένων εἰλημμένων μᾶλλον ἐκ τῆς φαντασίας τοῦ καλλιτέχνου ἢ ἐκ τῆς πραγματικότητος» (Λεξ. Ἀρχιτεκτ. ὑπὸ Quatremère de Quincy). Ὑπερβολικαὶ ἐπινοήσεις, συνδυασμοὶ φαντασιώδεις, ἐλιγμοί, στροφαί, ἀντιγραφαὶ καὶ καμπαὶ ἀπροσδόκητοι, τὰ ἀραβικὰ ζωγραφήματα ἢ γλύμματα ἐν τῇ περιπλοκωτάτῃ συνθέσει αὐτῶν δύναται μὲν νὰ παραστήσωσι πάντα τὰ πράγματα καὶ τὰ ὄντα τοῦ κόσμου, ἀλλὰ πάντοτε ἐξηρθρωμένα, τεμαχηδόν, ὡς λ. χ. ἄνθος ἐκθρῶσκον τοῦ ῥάμφους πτηνοῦ, στέφανον κλάδων ὑποβαστάζοντα κορωνίδα . . . κτλ. Τὸ ἐλληνικὸν ὁμῶς ἢ ἐλληνοῦργημα συνίσταται ἐξ εὐθειῶν γραμμῶν ὁμοιομόρφως, κανονικῶς καὶ συμμετρικῶς ὑπὸ ὀρθὴν πάντοτε γωνίαν συναπτομένων καὶ περικλειουσῶν, ἐν σχήματι ἀντικειμενικῶς γνωστῷ

καὶ προϋπολογισθέντι, τμήμα τοῦ τοῦ κόσμου, ἢ ἀφορίζουσων μετὰ μεγάλης ἀκριθείας καὶ κανονικότητος τεμάχιον ὑφάσματος ἢ μέρος τοῦ πραγματικοῦ κόσμου.

Πάντα τῶν Ἑλλήνων τὰ ἔργα ὑπῆρξαν ἐλληνοεργήματα, πάντα δὲ τὰ τῶν Ἀνατολιτῶν ἀραβουργήματα. Καὶ αὐτὸς ὁ ἐλληνικὸς ναὸς ὁ πάντοτε ὁμοιος ὡς πρὸς τὴν γενικὴν διάταξιν, ὁ πάντοτε συμμετρικὸς ὡς πρὸς τὴν διάθεσιν τῶν στοιχείων αὐτοῦ, δὲν εἶναι ἢ εἶδος ἀρχιτεκτονικῆς περιόδου, ἧς τὰ πρὸς ἀλλήλα ἀδιασπᾶστως συνδεδεμένα μέρη καθιστῶσιν ὀφθαλμοφανῇ τὴν λεγομένην εὐσέθειαν τοῦ ἀνιδρύσαντος αὐτοῦ λαοῦ. Ἐκαστον μουσουλμανικὸν τέμενος, ἕκαστον ἀραβικὸν ἀνάκτορον ἀποτελεῖ νέον ἐκπληκτικὸν φαινόμενον γραμμῶν, χρωμάτων, ἐλιγμῶν, αὐλῶν, πηγῶν, δένδρων, κατόπτρων, χρυσωμάτων καὶ ψηφιδωτῶν. Ὁ ἐλληνικὸς ναὸς δύναται νὰ ὁρισθῇ διὰ μιᾶς φράσεως, ν' ἀναπαρασταθῇ διὰ πέντε γραμμῶν, τὸ δὲ σχέδιον καὶ αἱ κυριώτεραι ἀπόψεις αὐτοῦ δύνανται ν' ἀποδοθῶσι καὶ ὑπὸ τοῦ ἀπειροτέρου ἀρχιτέκτονος διὰ τινων μολυβδογραμμῶν.

Πρὸς δικαίαν καὶ τελείαν κατανόησιν καὶ ἐκτίμησιν τῆς ἀληθοῦς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νοήσεως δράσεως τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων δεόν νὰ λαμβάνηται πάντοτε ὑπ' ὄψιν πρωτίστως ἡ κατάστασις τῆς γνωστῆς ἀνθρωπότητος κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, διότι πολλαὶ πράξεις ἀπέβησαν ἡμῖν σήμερον ἐπὶ τοσοῦτον συνήθεις, πολλαὶ εὐμάρεια τυγχάνουσιν ἐπὶ τοσοῦτον ἀναγκαῖαι εἰς τὸν νῦν καθ' ἡμέραν βίον ἡμῶν, ὥστε ἀδυνατοῦμεν νὰ ὑποθέσωμεν τὴν ἔλλειψιν αὐτῶν παντάπασιν· ὡς λ. χ. σήμερον ζῶντες ἐξ ἄρτου λευκοῦ οὐδαμῶς ἀναλογιζόμεθα ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν ἐτρέφοντο διὰ μέλανος ἄρτου ἢ διὰ πολτοῦ (κουρκουτιοῦ), ἡ διάνοια ἡμῶν τρέφεται ὑπὸ διανοημάτων σήμερον, πάντες δὲ λησμονοῦμεν ὅτι ναὶ μὲν καὶ πρὸ τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρχεν ἀνθρωπότης ὁμιλοῦσα καὶ σκεπτομένη, ἀλλ' οὐχὶ καὶ διανοομένη καὶ συλλογιζομένη.

Δικαίως ἐπαίρονται ἐπὶ τῷ ὅτι ἔδωσαν εἰς τὸν κόσμον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀβραάμ Ἑβραῖοι. Ὁ δοὺς ὁμοίως τὸν ἀνθρώπινον λόγον, τὸν ἐρμηνεύοντα καὶ ἀποδεικνύοντα, τὸν βεβαιοῦντα καὶ πείθοντα, τὸν ἀναλύοντα καὶ συντιθέντα, τὸν ὑπολογίζοντα καὶ τεκμηριοῦντα, τὸν συζητοῦντα καὶ ἀνασκευάζοντα, ὑπῆρξεν ὁ Ἕλλην, ὁ Ἕλλην ὅστις φαίνεται ὅτι εἶχε ψελλίσαι αὐτὸν ἐν τῇ πρώτῃ κοιτίδι αὐτοῦ καὶ ὅστις ἐξεφώνησεν αὐτὸν καθαρὸν καὶ ἐλεύθερον ἅμα τῇ ἡρωικῇ ἡβῃ αὐτοῦ. Κατὰ τὸν πέμπτον π. Χ. αἰῶνα, τῇ ἐπαύριον τῶν μηδικῶν

πολέμων, ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτος ἔγραψεν ὅτι τὸ πάντοτε διακρίναν τὸν Ἕλληνα ἀπὸ τοῦ βαρβάρου εἶναι ὅτι ἐκεῖνος ἐδείχθη εὐθύς ἐξ ἀρχῆς περιφρονέστερος, μᾶλλον ἀπηλλαγμένος μωρᾶς εὐπιστίας.

Ὁ Ἕλλην φαίνεται ὅτι οὐδέποτε ἔζησεν ἄνευ συλλογισμοῦ, ἄνευ διασκέψεως, ἡ δ' ἱστορία αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο ἀποτελεῖ ἢ ἀλληλουχίαν διασκεπτικῶν συλλογισμῶν κατὰ τῶν δογματικῶν ἢ εὐπίστων διδασκαλιῶν αἵτινες περιέβαλλον πανταχόθεν καὶ ἐπίεζον αὐτόν. Αὐτὸς ὁ Ἡρόδοτος ἤδη ἐφαντάζετο ὁλόκληρον τὴν ἱστορίαν ὡς διηνηκῇ ἀγῶνα τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς Ἀσίας, τοῦ Ἕλληνος κατὰ τοῦ βαρβάρου. Θεωρήσατε ἀπὸ ὑψηλοτέρας ὁπωσδήποτε ἀπόψεως ὅλην τὴν ἱστορίαν τῆς καθ' ἡμᾶς νεωτέρας Δύσεως καὶ θὰ πεισθῇτε ὅτι ἡ σύγχρονος αὕτη ἱστορία ἀρχομένη ἀπὸ τῶν μηδικῶν πολέμων οὐδὲν ἄλλο εἶναι ὄντως ἢ ἀγὼν τοῦ φιλοσόφου Ἕλληνος κατὰ τοῦ ταπεινόφρονος βαρβάρου, τῆς λογικευομένης Εὐρώπης κατὰ τῆς δεισιδαίμονος Ἀσίας. . . . Ἀπὸ τίνων ὁμῶς ἄλλων ἀνθρώπων ἐκληρονόμησαν ἢ ἀπὸ τίνος πηγῆς πρῶτοι αὐτοὶ ἐποίησαν ν' ἀναβλύσῃ τὸ λαμπρὸν ἐκείνο φῶς ὅπερ μετέδωκαν ἡμῖν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες; Ὑπῆρξαν ἄρά γε οἱ πραγματικοὶ ἐφευρέται αὐτοῦ ἢ μήπως δανεισθέντες παρ' ἄλλων ἐφωτίσθησαν αὐτοὶ καὶ εἶτα ἐφώτισαν καὶ ἡμᾶς; Τὰ βαθέα αἶτια, τὸ μύχιον διατί τῶν μεγάλων τούτων ἀνακαλύψεων διαφεύγει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν ἡμετέραν γνῶσιν· τῷ ὄντι δὲ εἶναι ποτε δυνατόν νὰ δηλωθῇ καὶ σαφηνισθῇ ὁ ἀποχρῶν λόγος, τὸ πραγματικὸν αἶτιον τοῦ διατί ἡ μεγαλοφυΐα εἶναι μεγαλοφυΐα; Τούτου ἕνεκα οὐδέποτε θὰ γνωρίσωμεν ἐπαρκῶς καὶ ἐπακριδῶς τὸν λόγον δι' ὃν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ὑπῆρξαν ὁ ἐκλεκτὸς λαὸς τῆς σκέψεως καὶ τῆς διανοήσεως. Ἐν ἐλλείψει ὁμῶς τῶν παραγωγικῶν, τῶν κυρίων παραγόντων τοῦ πράγματος, δυνάμεθα τοῦλάχιστον ν' ἀναζητήσωμεν καὶ διερευνήσωμεν τὰς συνθήκας τοῦ τόπου, τοῦ χρόνου τῶν περιστάσεων, τὸ πότε καὶ πῶς. Ποῦ λοιπόν, πότε καὶ πῶς συνέβη νὰ λάβῃ ὑπόστασιν καὶ νὰ μορφωθῇ τὸ ἐλληνικὸν ἐκεῖνο πνεῦμα καὶ ὁ ἐλληνικὸς ἐκεῖνος πολιτισμός; Τοιοῦτο τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς, τῆς γενέσεως τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

B'

Πρὸς ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος τούτου ὀφείλομεν πρωτίστως νὰ θέσωμεν κατὰ μέρος τὰς συνηθεστάτας τῶν ἀντιλήψεων ἡμῶν. Ἀναφέρομεν ἀκουσίως τὰς πρώτας ἀρχὰς τῶν Ἑλλήνων εἰς αὐτὰς τὰς ἀρχὰς τῶν

πραγμάτων. Δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὸν κόσμον ἄνευ τῆς Ἑλλάδος, ὡς δὲν δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν τὴν Ἀκρόπολιν μὴ στεφομένην ὑπὸ τοῦ Παρθενῶνος. Μονονοῦ πιστεύομεν ὅτι ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἡ Ἑλλὰς ἐξαπίνης ἀνεδύσατο ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς θείας θαλάσσης μετὰ τῶν πόλεων, τῶν ναῶν, τῶν κρανοφόρων ὀπλιτῶν, τῶν τριβωνοφόρων ῥητόρων, τῶν καλλιχιτώνων Ἰωνίδων καὶ τῆς τῶν θεῶν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ πολυδειράδος Ὀλύμπου ὁμηγύρεως. Τῆς προκαταλήψεως ταύτης ἀποτοκοὶ ἐγένοντο αἱ τῶν διασημοτέρων τῆς τελευταίας ἑκατονταετηρίδος ἱστορικῶν θεωρίαι, αἱ τῶν Γερμανῶν Ὀδοφρείδου Μύλλερ καὶ Ε. Κουρτίου. Μόνην τὴν Ἑλλάδα λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ κλασσικὰ αὐτῆς φαινόμενα ἀναφέροντες εἰς τὰς μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένας ἀρχάς, ὁ Ὀδοφρ. Μύλλερ καὶ ὁ Ε. Κούρτιος διετύπωσαν τὴν δωρικὴν καὶ ἰωνικὴν αὐτῶν θεωρίαν εἰπόντες τάδε: «Ἡ κλασσικὴ Ἑλλὰς ὑπῆρξε τὸ πεδίον τῆς μάχης ἢ τῆς ἀντιζηλίας μεταξὺ δύο ἔθνικῶν στοιχείων, τῶν Δωριέων καὶ τῶν Ἰώνων. Ἀποτέλεσμα τῆς διαπάλης ταύτης ὑπῆρξεν ὁ ἀρχαῖος ἐλληνικὸς πολιτισμός. Οὗτοι μόνοι οἱ δύο, οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ Ἴωνες, ἀπετέλεσαν σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα. Εἰς πότερον τούτων ἀνήκουσι τὰ πρωτεῖα; Πότερος τούτων ἐδρασεν ἀρχαιότερον καὶ ἐπισημότερον;» Κατ' αὐτοὺς σύμπασα ἡ ἱστορία τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ συνοψίζεται εἰς τὸ πρόβλημα τοῦτο καὶ ἑκάτερος αὐτῶν δίδει τὴν κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ λύσιν.

Καὶ ὁ μὲν Μύλλερ λέγει ἐπὶ λέξει: «Ὁ Δωριεύς, θεοσεβής, ἐνάρετος, σοδαρός, ὑμνωδός, ἰδρυτὴς χρηστηρίων, καλὸς στρατιώτης, καλὸς πολίτης, γενναῖος ἀμύντωρ τοῦ πατρίου ἐδάφους καὶ πιστὸς φύλαξ τῶν παραδόσεων, ἐγένετο ὁ ἱεροφάντης πάσης σοφίας. Ἡμέραν τινὰ ὤφθη κατερχόμενος ἐκ τῶν ὀρέων τῆς Θεσσαλίας ὁ θεῖος οὗτος λαός, ὅστις ἐθάδιζεν ὀπισθεν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνος ὑπὸ τοὺς ἥχους τῆς λύρας. Γαλήνιος καὶ περικαλλὴς λευκὰ περιβεβλημένος ἐνδύματα ἐκόμιζε τὰ μεγάλα ἱερὰ ἅτινα εἶχον ἐμπιστευθῆ εἰς αὐτὸν οἱ ἐπὶ τοῦ θεσσαλικοῦ Ὀλύμπου κατοικοῦντες θεοί. Ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ τούτου Σινᾶ κατέρχονται, πολλοὺς τελοῦντες ἐν τῷ μεταξὺ σταθμούς, οἱ Δωριεῖς διευθυνόμενοι πρὸς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ἐνθα καθιδρύουσι τὸν ἱερὸν αὐτῶν βωμόν, ὅστις ἀποβαίνει βωμός πανελλήνιος, τοὺς Δελφοὺς, εἴτα πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ἐνθα ἐδραιοῦνται περὶ τὴν ἑαυτῶν μητρόπολιν, ἥτις ἀποβαίνει μητρόπολις πανελλήνιος, τὴν Σπάρτην . . . Ἀφ' οὗ χρόνου καὶ ἐφ' ὅσον χρόνον ὑπῆρξε Σπάρτη, ὑπῆρξε καὶ Ἑλλὰς».

Ὁ δὲ Κούρτιος ἐκφράζεται ὥδε: «Τὸ δημιουργήσαν τὴν Ἑλλάδα ἦτο ὅχι ὁ πρὸς τὴν παράδοσιν σεβασμός, ὅχι ὁ πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἔρως, ἀλλ' ἡ ἀέναος τῶν ἰδεῶν κίνησις, ἡ τῶν εἰρηνικῶν τεχνῶν θεραπεία, μάλιστα δὲ ἡ κατὰ θάλασσαν ἐμπορία ἡ στρέψασα καὶ διοχετεύσασα πρὸς τὰς Ἀθήνας, τὴν ἀληθῆ ταύτην πανελλήνιον πρωτεύουσαν, πάσας τὰς τοῦ πλούτου καὶ τῆς σκέψεως συναλλαγάς. Ἑλλὰς δὲν εἶναι τὰ ὄρη καὶ αἱ κλεισταὶ κοιλάδες, τὰ λήϊα καὶ αἱ ἐλαιῶνες, ἀλλ' ἡ θάλασσα καὶ αἱ νῆσοι αὐτῆς, τὸ ἐλεύθερον Αἰγαῖον πέλαγος καὶ οἱ ἀναπεπταμένοι λιμένες αὐτοῦ, ἡ θάλασσα ἡ πάντοτε ἄδουσα, αἱ νῆσοι αἱ πάντοτε μειδιῶσαι, καὶ οἱ ἰωνικοὶ στόλοι οἱ ἀπὸ λιμένος εἰς λιμένα πρὸς ἀφύπνισιν τῶν ἰδεῶν καὶ τῆς χαρᾶς θαλασσοδρομοῦντες. Ὁ ναυτίλος τῆς Ἰωνίας γῆς ἐκυρίευσεν τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ μετεποίησεν εἰς Ἑλλάδα. Ταλαντευόμενος ἐπὶ τῶν κυμάτων τούτων, ἐγκαθιστάμενος ὅτε μὲν ἐπὶ τῆς μιᾶς, ὅτε δὲ ἐπὶ τῆς ἐτέρας τῶν ἀκτῶν τούτων, νῦν μὲν Ἀσιάτης, νῦν δ' Εὐρωπαῖος, πολίτης τῆς Μιλήτου ἢ πολίτης Ἀθηναῖος, ὁ Ἴων ἐλθὼν τὸ κατ' ἀρχὰς ἐκ τῶν παραλίων τῆς Ἀσίας ἐγκατέστη προσκαίρως ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀττικῆς, εἶτα δὲ ἐπέστρεψε πρὸς τὰς νήσους καὶ τοὺς πορθμοὺς τῆς Ἀσίας, σύμπας δ' αὐτοῦ ὁ βίος δύναται νὰ εἰκονισθῇ ὑπὸ τετραχόρου ἀδιακόπου μετὰ προχωρήσεων πρὸς τὴν Εὐρώπην καὶ μετὰ ρυθμικῶν ὀπισθοχωρήσεων πρὸς τὴν Ἀσίαν».

Αἱ τοῦ Μύλλερ καὶ Κουρτίου ἐρμηνεῖαι αὗται οὐδὲν οὐσιωδῶς ἐρμηνεύουσι, διότι ὅσον καὶ ἂν θεωρήσῃ τις, παρὰ πᾶσαν πιθανότητα, παλαίφατον τὴν ἀρχὴν τῶν Δωριέων καὶ τῶν Ἰώνων, πάλιν δὲν δύναται νὰ φθάσῃ εἰς χίλια π. Χ. ἔτη. Τὸ ὁμηρικὸν ἔπος σύγχρονον τῇ ἐξόδῳ τῶν Ἰώνων πρὸς τὴν Ἀσίαν ὄν, μόνον κατὰ τινὰς γενεάς ἀνθρώπων τυγχάνει ὕστερον τῆς καθόδου τῶν ἐξ Εὐρώπης ἐκδιωζάντων τοὺς Ἴωνας Δωριέων. Καθ' Ἡρόδοτον ὁ Ὅμηρος ἤκμασεν οὐχὶ πλέον τῶν τετρακοσίων ἐτῶν πρὸ αὐτοῦ, ὁ δὲ Ἡρόδοτος ἔζη ἐν ἔτει 450 π. Χ., τοῦθ' ὅπερ ἀναριθμᾷ ἡμᾶς εἰς τὸν Θ' π. Χ. αἰῶνα, ἐποχὴν καθ' ἣν διὰ τῶν περαιτέρω ἐκτιθεμένων τεκμηρίων ἀποδείκνυται ὅτι συνετέθη τὸ ἕτερον τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἡ Ὀδύσσεια, ἐνῷ ἡ Ἰλιάς ἀναμφιβόλως τυγχάνει ἀρχαιοτέρας χρονολογίας. Καὶ ἐὰν εἰς ταῦτα προσθέσωμεν ἕνα, δύο καὶ τρεῖς αἰῶνας παρεμπίπτοντας, καὶ οὕτως οὐδαμῶς φθάνομεν πέρα τῆς ΙΑ' ἢ ΙΒ' πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος. Ἐν τῇ καθόλου ἱστορίᾳ τῆς ἀρχαιότητος, ἦν τὰ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Χαλ-

δαίξ μνημεῖα ἀνάγουσιν μέχρι τῆς Ε' π. Χ. χιλιετηρίδος, τὸ ἔτος 1200 π. Χ. ἀποτελεῖ σχεδὸν τὴν ἡῶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Τί ἦτο ἡ Ἑλλάς, τί ἦσαν οἱ Ἕλληνες πρὸ τοῦ ὀμηρικοῦ αἰῶνος, πρὸ τῶν Δωριέων καὶ τῶν Ἰώνων τούτων, οὔτε ὁ Μύλλερ οὔτε ὁ Κούρτιος ἐθεώρησαν ἀναγκαῖον ἢ δυνατὸν νὰ εἰπωσιν. Οἱ ἀρχαῖοι ὁμῶς, οἵτινες τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας ἔτασσον σύγχρονον πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς τοῦ Ὀμήρου, εἶχον δύο περὶ τῆς προτέρας χρονικῆς περιόδου δοξασίας.

Οἱ ἐταστικώτεροι τῶν ἱστορικῶν καὶ οἱ πολυειδμονέστεροι τῶν γεωγράφων, ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Στράβων, διεώρων ἐν τῇ πρωτογόνῃ Ἑλλάδι φύλα ἀγροῖκα καὶ βάρβαρα, τοὺς Πελασγούς, οἵτινες ἔζων ἄνευ πολισμάτων, ἄνευ συγκομιδῶν, ἄνευ στέγης ἄλλης ἢ οἴας παρεῖχον τὰ σπήλαια καὶ τὸ πυκνὸν τῶν δασῶν φύλλωμα, ἄνευ τροφῆς ἄλλης πλὴν τῶν δρυοβαλάνων. Πρὸς τοὺς ὀρεσιβίους τούτους ἀνθρώπους προσῆλθεν ἡμέραν τινὰ ὁ πολιτισμὸς μετὰ τοῦ σίτου ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, διὰ τῆς θαλάσσης καὶ δι' ἀποικιῶν ξένων ἀνθρώπων ἐγκαταστάντων ἐν ταῖς παραθαλασσίαις πεδιάσι καὶ ἐπὶ τῶν παρακτίων νήσων. Αἱ τέχναι, ἐλεύθεραί τε καὶ βάνουσαι, πᾶσαι αἱ ἐπιστῆμαι μετεδόθησαν τοῖς Πελασγοῖς ὑπὸ τῶν Δαναῶν καὶ τῶν Κάδμων τούτων τῶν ἐκ Φοινίκης καὶ Αἰγύπτου καταγομένων καὶ ἰδρυσάντων τὸ Ἄργος καὶ τὰς Θήβας. Οἱ ἐλληνικοὶ γραφικοὶ χαρακτῆρες ἐκλήθησαν γράμματα καδμεῖα ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ διδάξαντος αὐτὰ Φοίνικος. Εἰς τοὺς Φοίνικας ἀνέφερε τὸ ἐλληνικὸν ναυτικὸν τὰς ἀστρονομικὰς γνώσεις καὶ θαλασσοπλοικὰς μεθόδους αὐτοῦ. Ἐάν, κατὰ Στράβωνα, ὁ Ὅμηρος ποιῆται περιγραφὰς τῶν χωρῶν τῆς Ἐξωτερικῆς θαλάσσης μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας μεθ' ὅσης καὶ τῶν τῆς Ἐσωτερικῆς, τοῦτο ὀφείλει εἰς τὰς γνώσεις ἃς παρὰ τῶν Φοινίκων ἔλαβεν· οἱ Φοίνικες ἐγένοντο διδάσκαλοι αὐτοῦ. Οἶονεὶ ἀνηρτημέναι κατὰ τὴν ἄκρην τῆς συριακῆς ἀκτῆς καὶ χωριζόμεναι ἀπὸ τῶν μεγάλων τῆς Μεσοποταμίας πεδιάδων ὑπὸ τοῦ δίκην σινικοῦ τείχους ὑψουμένου Λιβάνου, αἱ φοινικικαὶ πόλεις, Τύρος, Ἄραδος, Βηρυτὸς καὶ Σιδῶν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ζήσωσι καὶ ἀκμάσωσιν εἰμὴ καλλισργούσαι, οὕτως εἰπεῖν, τὰ ὑγρά νῶτα τῆς θαλάσσης καὶ χρησιμεύουσαι ὥς μεσάζοντες μεταξὺ τῶν ἐργαστηρίων τῶν ἀρχαίων πολιτισμῶν, τοῦ αἰγυπτιακοῦ καὶ τοῦ χαλδαϊκοῦ, καὶ τῶν βαρβάρων ἀγορῶν, τῶν ἔτι νέων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς μεγάλης δυτικῆς θαλάσσης. Οἱ ἀρχαιότατοι τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων διεκδικοῦσι πάντες ὑπὲρ τῆς Φοινίκης τὴν πελατεῖαν ταύτην τῆς πρωτογόνου Ἑλλάδος.

Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀλεξανδρινὴν καὶ ῥωμαϊκὴν ἐποχὴν τοῦ ἐλληνισμοῦ μεγαλυνθέντος καὶ λαμπρυνθέντος διὰ τῶν πολεμικῶν καὶ εἰρηνικῶν κατακτήσεων, τὸ λαϊκὸν φρόνημα ἐξανέστη κατὰ τῆς ὁμολογίας τόσον ταπεινῆς καταγωγῆς. Οἱ ἐγχώριοι ἱστοριογράφοι ἐκάστου ἄστεως καὶ οἱ ἐρανισταὶ τῶν γενεαλογιῶν εἰργάσθησαν ἐναμίλλως ὅπως ἐξοβελίσωσι τὸ βάρβαρον ἀπὸ τῶν ἐπιτήμων παραδόσεων τῶν προγόνων καὶ ἀποδώσωσι τοῖς Ἕλλησι τὴν ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ ἐν παντὶ πράγματι ὑπεροχὴν. Διόδωρος ὁ Σικελιώτης λέγει πῶς διίσχυρίζονται μὲν τινες ὅτι οἱ Σύριοι τυγχάνουσιν οἱ τῶν γραμμάτων ἐφευρέται καὶ ὅτι οἱ τούτων μαθηταὶ Φοίνικες εἰσήγαγον ταῦτα εἰς Ἑλλάδα, ἀλλ' οἱ Κρήτες γνωρίζουσιν ὅτι τὰ γράμματα (χαρακτῆρες ἢ σημεῖα γραφῆς) πράγματι μὲν ἐπενεώθησαν παρ' αὐτοῖς, ἐγένοντο δ' ἀσπαστὰ παρὰ τοῖς Φοίνιξιν, οἵτινες οὐδὲν ἄλλο ἐπραξαν ἢ μετέβαλον κατὰ τι τὸ σχῆμα αὐτῶν. Ὅμοίως, προστίθουσιν ὁ Διόδωρος, οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς νήσου Ῥόδου εἰσὶν οἱ ἐπινυήσαντες τὰς τέχνας καὶ τὰ εἰς τὸν βίον ἐπιτήδεια. Παρ' Ἀκτιδος τοῦ Ῥοδίου ἐδιδάχθη ἡ Αἴγυπτος τὰ περὶ ἀστρονομίας ἐπιχειρήματα. Ὑστερον ἐπῆλθε κατακλυσμὸς ἐξ οὐρανοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐξαφανίσας τὰ πλήθη, τὰς ἀναμνήσεις καὶ τὰ ἐγγράφα δοκίμια, τότε δὲ οἱ Αἰγύπτιοι ἐπωφελοῦμενοι τῆς περιστάσεως ἐσφετερίσαντο τὴν τιμὴν τῶν ἀρχαίων τούτων ἀνακαλύψεων. Ἐντεῦθεν δ' ἐρμηνεύεται, πῶς πολλοὺς αἰῶνας ὕστερον Κάδμος ὁ ἐκ Φοινίκης ἠδυνήθη νὰ εἰσκομίσῃ πάλιν εἰς Ἑλλάδα τὴν γραφὴν καὶ νὰ θεωρηθῇ καὶ ὑπ' αὐτῶν ἔτι τῶν Ἑλλήνων ὡς ἐφευρέτης ταύτης.

Ἐκ τῶν δύο τούτων γνωμῶν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, οἱ νεώτεροι παρεδέχθησαν γενικῶς τὴν τοῦ Θουκυδίδου καὶ Στράβωνος οὐ μόνον διότι ἡ μαρτυρία αὐτῶν ἐθεωρήθη, εἰκότως, μᾶλλον ἀξιόπιστος, ἀλλὰ καὶ διότι τὸ πρᾶγμα συνεφώνει ταῖς ἐπικρατούσαις κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ τὸν καθ' ἡμᾶς ΙΘ' αἰῶνα δοξασίαις παρὰ τοῖς λογίοις, ὅτι πᾶσα σοφία ἐν ἀνθρώποις ἀπέρρευσε παρὰ τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν καὶ ὁ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πολιτισμὸς ἦτο ἀπαύγασμα τοῦ ἐβραϊκοῦ πολιτισμοῦ διαθλασθέντος δίκην φωτεινῆς δέσμης διὰ μέσου τῶν συγγενῶν τῷ λαῷ τοῦ Ἰσραὴλ Φοινίκων. Ἀλλ' οἱ φιλόσοφοι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἀπέκρουσαν τὴν θεωρίαν ταύτην ἐξοβελίζοντες ἐκ τοῦ πίνακος τῆς λεγομένης κλασσικῆς ἀρχαιότητος τοὺς σημιτικούς λαοὺς καὶ διίσχυριζόμενοι ὅτι μεταξὺ τῶν σημιτικῶν λαῶν καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων καὶ τῆς ἱστορίας τούτων ἀφ' ἐτέ-

ρου οὐδεμία ὑπάρχει σχέσις συγγενείας, οὐδεμία σχέσις παραγωγῆς ἐξ ἀλλήλων, οὐδεὶς δεσμός, οὐδεμία ἀνάμιξις καὶ σύγχυσις.

Εἶτα αἱ τῶν γραμματολογικῶν καὶ γλωσσολογικῶν ἐπιστημῶν πρόοδοι ἀπεκάλυψαν κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ὅτι ἡ μεταξὺ τῆς ἐλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς γλώσσης συγγένεια ἐπεκτείνεται καὶ ἐπὶ ἄλλων γλωσσῶν, ὅτι πάντες οἱ τῆς Εὐρώπης λαοί, Κελτοί, Γερμανοί καὶ Σλαῦοι ὁμιλοῦσι γλώσσας αἰτινές πρὸς ἀλλήλας τυγχάνουσιν ἀδελφαί ἢ ἐξαδελφαι καὶ ὅτι αἱ εὐρωπαϊκαὶ αὗται γλῶσσαι ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν εἰς ἣν καὶ αἱ τῆς Περσίας καὶ τῶν Ἰνδιῶν. Ἵνα δὲ κάλλιον μελετῶνται καὶ σπουδάζωνται δι' ἀλλήλων, λίαν ὀρθῶς ἀπετελέσθη ἐν ἄθροισμα πασῶν τῶν Ἰνδευρωπαϊκῶν τούτων γλωσσῶν. Ἀλλ' ἡ τῶν γλωσσῶν ὄντως ὑπάρχουσα συγγένεια ἤγαγεν εἰς τὸ ἄλογον καὶ ἐσφαλμένον συμπέρασμα ὅτι ὑφίσταται καὶ συγγένεια πολιτισμοῦ καὶ καταγωγῆς μεταξὺ τῶν ὁμιλούντων ταύτας λαῶν. Ἡ ὁμιλουμένη γλῶσσα ἐνὸς λαοῦ οὐδὲν ἀποδεικνύει περὶ ὁμωνύμου καταγωγῆς. Ἐὰν οἱ πλείστοι τῶν Ἀμερικανῶν ἔχωσι σήμερον μητρικὴν γλῶσσαν τὴν ἀγγλικήν, οὐδαμῶς ἀποδείκνυται ἐκ τούτου ὅτι τυγχάνουσι καὶ ἀγγλικῆς καταγωγῆς. Πολλῷ μείζον τούτου σφάλμα εἶναι τὸ ὅτι ἡ λέξις Ἰνδευρωπαϊκός, ἥτις ἀπλῶς ἀποδίδεται εἰς τὸ ἄθροισμα τῶν γλωσσῶν τῶν ὁμιλουμένων ἐν Ἰνδίας καὶ ἐν Εὐρώπῃ, μικρὸν κατὰ μικρὸν παρενοήθη καὶ ἐπεκράτησεν ἡ ἰδέα ὅτι τὸ ἄθροισμα τῶν γλωσσῶν τούτων καὶ τῶν ὁμιλούντων αὐτάς λαῶν προῆλθεν ἐκ τῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς γλῶσσας καὶ τὰ γραμματολογικὰ μνημεῖα τῆς Ἀπὼ Ἀνατολῆς, τῶν Ἰνδιῶν δῆλον ὅτι καὶ τῆς Περσίας, ἀπεδίδετο σχεδὸν πάσης χρονολογίας ἀνωτέρα ἀρχαιότης (ἐνῶ σήμερον γνωστὸν τυγχάνει ὅτι τὰ πλείστα τῶν ἐγγράφων τούτων μόνον αἰῶνάς τινάς εἰσι ἀρχαιότερα τῆς ἀπὸ Χριστοῦ χρονολογίας), ἡ ἀρχὴ παντὸς πολιτισμοῦ Ἰνδευρωπαϊκοῦ καὶ πάσης σκέψεως Ἰνδευρωπαϊκῆς ἀνεζητήθη εἰς τὰς Ἰνδίας. Οἱ μῦθοι καὶ αἱ παραδόσεις τῶν ὁμηρικῶν χρόνων ἡρμηνεύθησαν διὰ τῶν ἱερῶν βιβλίων τῶν Ἰνδῶν καὶ τῶν Περσῶν. Ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἐνομίσθη ὡς τὸ ἀκρότατον ἄνθος τοῦ μεγάλου ἐκείνου Ἀρίου δένδρου, οὗ οἱ μὲν κλάδοι ἐκάλυπτον πᾶσαν τὴν καθ' ἡμᾶς Δύσιν, αἱ δὲ ῥίζαι ἐκρύπτοντο εἰς τὴν γῆν τοῦ Γάγγου καὶ εἰς τὰ σκότῃ τῶν ἐκλιπουσῶν γενεῶν.

Ἐπὶ πεντηκονταετίαν ὁλόκληρον ἐπεκράτησαν παρὰ τοῖς λογίοις αἱ τοιαῦται πεποιθήσεις περὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Εἶτα ὁμῶς, μελετηθέντων κάλλιον τῶν βιβλίων τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Περ-

σίας, ἀπώλεσαν τὴν σεβαστὴν αὐτῶν ἀρχαιότητα οἱ Βέδαι, τὸ 'Αβέ-στα καὶ ὅλα τὰ «ἀποτροπαίως ἀπυνάρτητα» ταῦτα βιβλία καὶ ἔπαυσαν θεωρούμενα ὡς τὰ πρωτότυπα τῆς ἐλληνικῆς διανοίας. Ἔτι δὲ διὰ βελτίονος ταξινομήσεως καὶ χρονολογήσεως τῶν Ἰνδευρωπαϊκῶν γλωσσῶν κατεδείχθη ὅτι κέντρον τῆς διασπορᾶς αὐτῶν ὑπῆρξεν οὐχὶ ἡ χώρα τῶν Ἰνδιῶν, ἀλλ' ἡ κεντρικὴ ἢ ἀνατολικὴ Εὐρώπη, καὶ ὅτι, ὡς πιστεύει σήμερον ὁλόκληρος σχολὴ γλωσσολόγων, ἡ διάδοσις τῶν γλωσσῶν τούτων (οὐχὶ τῶν ὁμιλούντων ταύτας λαῶν) ἐγένετο οὐχὶ ἐξ Ἀσίας πρὸς τὴν Εὐρώπην, ἀλλ' ἐξ Εὐρώπης πρὸς τὴν Ἀσίαν. Ἡ σανσκριτικὴ δὲν νομίζεται πλέον ἢ ἀρχαιοτάτη καὶ σχεδὸν μήτηρ τῶν Ἰνδευρωπαϊκῶν γλωσσῶν. Ἐνιοὶ φρανοῦσιν ὅτι ἡ τριαύτη θέσις ἀνήκει εἰς τὴν λιθουανικὴν γλῶσσαν. Εἰ δὲ προῦκειτο περὶ συστάσεως γενεαλογικῆς σχέσεως ἢ τοῦλάχιστον συγγενείας μεταξὺ τῶν Ἰνδικῶν καὶ ὁμηρικῶν ἐπῶν, ταῦτα μᾶλλον θὰ ἐχαρακτηρίζοντο ὡς ἐρμηνευτικὰ ἐκείνων. Ἀσφαλῶς ἄρα ὁ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων πολιτισμὸς δὲν δύναται νὰ εὕρῃ τὴν ἐρμηνείαν καὶ ἀρχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ βεδικῷ πολιτισμῷ. . . . Οὕτω δὲ καὶ μέχρι τοῦ 1890, πρὸ δεκαετίας ἔτι, οἱ λόγιοι εὐρίσκοντο ἐν τῇ ἀφετηρίᾳ τοῦ θέματος, πόθεν δῆλα δὴ ἀπέρρευσεν ὁ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων πολιτισμὸς, ὅτε μετέσχον τοῦ ἔργου καὶ οἱ ἀρχαιολόγοι.

Αἱ ὑπὸ τοῦ Σλίμαν γενομένης (1870—1890) ἀνασκαφαὶ ἀνέγραψαν ἀποτόμως ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διατάξει τὰς ψηλαφητὰς ἀναμνήσεις τῶν ὁμηρικῶν ἢ τῶν προομηρικῶν χρόνων. Εἶδομεν ἀναθρώσκοντα ἐκ τῆς γῆς τὰ ἐμπερησμένα ἐρείπια τοῦ Ἰλίου, τὰ ἀνάκτορα τῆς Τίρυνθος, τοὺς τάφους τῶν Μυκηνῶν, ἐκ δὲ τῶν μνημείων τούτων ἐξήχθησαν ἀντικείμενα περίεργα, ξενικά, δοχεῖα χρυσᾶ, πολύτιμοι λίθοι κεχαραγμένοι, ἐγχειρίδια ἐγκεκαυμένα, κοσμήματα μεμιλτωμένα, χρυσεπίχρυσα, χρυσάργυρα, ἀντικείμενα ἐξ ἐλεφαντόδοντος καὶ περικεφαλαῖαι. Ὁ Σλίμαν ἀνεφώνησεν ὅτι ἀνεῦρε τὴν σιαγῶνα τοῦ Ἀγαμέμνονος, οὐδαμῶς δ' ἀφώπλισαν τὴν σθεναρὰν ἐμπιστοσύνην του τὰ τῶν σκεπτικῶν μειδιάματα εἰρωνείας. Αἱ ἀνακαλύψεις αὗται ἐπανῆγον τοῦλάχιστον ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ ἰδάφους τὰ σχεδὸν μυθικὰ ἄστυα τὰ ὑπὸ τῆς παραδόσεως ἐν τῇ ζοφερότητι τοῦ ὄνειρου βυθιζόμενα. Ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ Βασιλεὺς τῶν Βασιλέων δὲν εἶναι πρόσωπα μυθικά, περὶ δὲ τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν οὐδ' ἡ ἐλάχιστη ἐγχωρεῖ ἀμφιβολία. Λαθῶν ἐκ τῶν προθηκῶν τῶν μουσείων τὰ λείψανα τοῦ μυκηναίου ἢ αἰγαίου τούτου πολιτισμοῦ (κληθέντος ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων διὰ τοῦ διπλοῦ τούτου

ὀνόματος διὰ τε τὰς ἐν Μυκῆναις γενομένας καὶ ἀποκαλυψάσας αὐτὸν τὸ πρῶτον ἀνασκαφάς, καὶ διὰ τὰς ἄλλας τοιαύτας, αἵτινες ἐγένοντο ἐν πάσαις ταῖς ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους περιβρεχομέναις χώραις καὶ αἵτινες ἤνεγκον εἰς φῶς παρόμοια κειμήλια), ἠδυνήθη ὁ σοφὸς Ἑλβιγ νὰ εἰκονογραφῇ στίχον πρὸς στίχον καὶ λεπτομερέστατα σύμπασαν τὴν ὁμηρικὴν ἱστορίαν καὶ ν' ἀνασυστήσῃ τοῦ Ἀγαμέμνονος τὸ ἄρμα, τοῦ Ἀχιλλέως τὴν ἀσπίδα, τῆς Ἀνδρομάχης τὴν κόμωσιν, τῆς Ἑλένης τὸ περιδέριον καὶ τῆς Πηνελόπης τὸν μανδύαν. Δυνάμεθα σήμερον νὰ ἐπανίδωμεν ἐν τῷ μεγαλείῳ αὐτοῦ τὸν γηραιὸν βασιλέα Πρίαμον, οὐχὶ δὲ μετὰ πολλοῦ κόπου δύναται σήμερον ἐπιτήδειος τεχνίτης νὰ ὑποδείξῃ καὶ πραγματοποιήσῃ πάντα τὰ εἶδη τῆς ἐνδυμασίας ἅπερ συνήθιζε νὰ φέρῃ ὁ περικαλλὲς Πάρις.

Τὰ μυκηναῖα ταῦτα κειμήλια μαρτυροῦσιν ἀψευδῶς περὶ πλουσιωτάτου καὶ ἐπιτηδαιοτάτου πολιτισμοῦ. Μόνοι αἱ πολύχρυσοι Μυκῆναι, ὡς λέγει καὶ ὁ ποιητής, καὶ μόνοι οἱ δοκιμώτατοι καὶ ἐξέχοντες καλλιτέχναι καὶ τεχνῖται τῶν τότε χρόνων ἠδύναντο νὰ παραγάγῃσι τὰ ἐγκεκαυμένα ἐκεῖνα ἐγχειρίδια. Πόθεν λοιπὸν προήρχετο ἡ θαυμασία ἐκείνη τέχνη; Κλίνοντες ἐπὶ τῶν προθηκῶν τῶν μουσείων οἱ διάφοροι ἀρχαιολόγοι ἐπεδόθησαν ἐναμίλλως εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς τεχνοτροπίας τῶν μυκηναίων κειμηλίων καὶ κατέληξαν εἰς ἀπροσδόκητον ἀσυμφωνίαν καὶ διάστασιν γνωμῶν. Διέκριναν ἐν αὐτοῖς ἄλλοι ἄλλον καὶ ἄλλοτε ἄλλον ρυθμόν, ἀνατολικόν, τῆς ἄκρας Ἀνατολῆς, εὐρωπαϊκόν, σημιτικόν, αἰγυπτιακόν, κελτικόν, βυζαντιακόν, γοτθικόν κτλ.

Κατὰ τὸν μῆνα Δεκέμβριον τοῦ 1873, διηγεῖται ὁ Σολομῶν Ράιναχ, ἐσπούδαζεν ὁ Ε. Βυρνούφ δοχεῖόν τι πρὸ μικροῦ ἀνακαλυφθὲν ὑπὸ Σλίμαν ἐν Χισσαρλίκ. Τὸ δοχεῖον τοῦτο ἦτο διακεκοσμημένον ὑπὸ ἐγκεκομμένων χαρακτήρων, οὓς ὁ Βυρνούφ ἐπεχείρησε μὲν νὰ ἐρμηνεύσῃ διὰ τοῦ φοινικικοῦ καὶ αἰγυπτιακοῦ ἀλφαβήτου, οὐδὲν ὁμῶς κατορθώσας συνέκρινεν αὐτοὺς πρὸς τοὺς ἀρχαιοτρόπους χαρακτῆρας τοῦ σινικοῦ ἀλφαβήτου. Εἰ καὶ ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις προῦκάλεσε τὴν ἰλαρότητα τοῦ Θ. Ρεγέ, οὐχ ἦττον καὶ αὐτὸς ἐξεδήλωσε τὴν ἐκπληξίν του ἐπὶ τῇ ἐξόχως ἀσιατικῇ ἐμφάσει τῶν τρωϊκῶν τούτων εὐρημάτων, ἅπερ ὑπεμίμησκον αὐτόν, ὡς εἶπεν, «ἐνία κοσμήματα παριστάμενα ἐπὶ τῶν τῆς Νινευῆς καὶ τῆς Φρυγίας ἀναγλύφων». Ἡ ἀόριστος αὕτη ἐκφρασις τοῦ Ρεγέ δυνατόν νὰ ὀφείληται εἰς τὴν ἀμηχανίαν εἰς ἣν θὰ περιήγετο, ἂν ἐπεχείρει νὰ ὑποδείξῃ ἐπακριβῶς τὰ νινευητικὰ κοσμήματα ἅπερ

ὕπνισσετο. Ὅτε ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ τοῦ Σλίμαν οἱ μυκηναῖοι τάφοι καὶ προκλήθη ἡ ἐπὶ τοῦ περιχομένου αὐτῶν σπουδὴ τῶν ἀρχαιολόγων, πάντες ἔστρεψαν τὰ ὄμματα πρὸς τοὺς Φοίνικας. Ὁ δὲ Στεφάνης, ὅστις ἠθέλησε νὰ ὑποδείξῃ συγγένειάν τινα τῶν ἐκ τῶν τάφων τούτων ἐξαχθέντων τεχνουργημάτων πρὸς τὰ τῆς μεσημβρινῆς καὶ κεντρικῆς Ῥωσίας, περιέπεσεν εἰς σοβαρώτερον σφάλμα ἀποδοῦς τὰ κτίρια καὶ τοὺς τάφους εἰς τοὺς περὶ τὰ τέλη τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας κατακλύσαντας τὴν Ἑλλάδα βαρβάρους. Τοῦλάχιστον ὁμῶς ἄξιός ἐπαίνου τυγχάνει διότι συνησθάνθη ὅτι ὁ μυκηναῖος πολιτισμὸς δι' ἴσων ἢ καὶ διὰ πλειόνων δεσμῶν συνείχετο μετὰ τῆς Εὐρώπης ἢ μετὰ τῆς Ἀσίας. Ἦδη ὁ ἐξοχος τῆς εἰς Πελοπόννησον ἐκστρατείας ἀρχιτέκτων ἐκπλαγεῖς διὰ τὸ ἰδιόρρυθμον τῆς διακοσμήσεως τῆς θύρας τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως, ἔρριψεν εἰς τὸ μέσον τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ διακόσμησις αὕτη ἦτο βυζαντιακῆς ἀρχῆς. Δὲν ἐπιτρέπεται βεβαίως εἰς πάντας νὰ περιπίπτωσιν εἰς τοιαύτας πλάνας. Ὅταν τις, προκειμένου περὶ τῶν μυκηναίων θησαυρῶν, τὸν λόγον φέρῃ ἐπὶ τοῦ κελτικοῦ ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ βυζαντιακοῦ πολιτισμοῦ, οὐδὲν ἄλλο βεβαίως πράττει ἢ ὑποδεικνύει ὅλως ἀφελῶς τὴν ὀρθοτάτην ἄλλως ἰδέαν ὅτι οἱ ἐν λόγῳ θησαυροὶ ἀνάγονται εἰς τὴν τέχνην τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης, ἐνθα τὰ βυζαντιακὰ κοσμήματα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ μορφή τις τελειότερα τοῦ κελτικοῦ ρυθμοῦ.

Ὁ Σολομῶν Ῥάϊναχ, ὡς βλέπομεν, ἔχει ἐδραίαν πεποιθήσιν ὅτι ἡ ἐν λόγῳ τέχνη καὶ πολιτισμὸς τυγχάνουσιν εὐρωπαϊκῆς προελεύσεως. Τὸ περὶ Ἀνατολικοῦ ἀντικαιοπιοτισμοῦ (Le Mirage oriental) ὑπόμνημα αὐτοῦ τυγχάνει ἡ διακοίνωσις τῆς ἀντιστηρικῆς ταύτης σχολῆς, περὶ ἧς ποιεῖται λόγον ὁ Ἑλβιγ ἐν τῷ περὶ τοῦ Μυκηναίου ζητήματος (La Question mycénienne) ὑπομνήματί του. Τούναντίον ὁμῶς ὁ Ἑλβιγ διαμένει ὁ πρωταγωνιστὴς τῆς ἀντιθέτου σχολῆς, ὡς πιστὸς δ' ὁπαδὸς τῆς θεωρίας ὅτι ὁ ἐν λόγῳ πολιτισμὸς ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ἀσίας, δυσχυρίζεται ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τοῖς μυκηναίοις τάφοις ἀνευρεθέντων ἀντικειμένων οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἔργα τῶν Φοινίκων πρωτότυπα ἢ ἐξ ἀπομιμήσεως. Μετὰ εἰκασατεῖς συζητήσεις καὶ φιλονικίας ἐπανακάμπουσιν οὕτως οἱ ἀρχαιολόγοι εἰς τὴν δυϊκὴν θεωρίαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἱστορικῶν καὶ γεωγράφων. Φαίνεται ὅτι οὔτε τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων οὔτε τὰ περισωθέντα καὶ ἀνακαλυφθέντα μνημεῖα δύνανται νὰ παράσχωσιν ἀναντίρρητον ἀπόδειξιν ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἢ ὑπὲρ τῆς ἐτέρας τῶν ἀντιφατικῶν τούτων διαβε-

βαιώσεων, ὅτι «Ἡ Ἑλλάς ὀφείλει τὸ πᾶν εἰς τὴν Ἀσίαν» ἢ ὅτι «Ἡ Ἑλλάς τὰ πάντα ὀφείλει εἰς ἑαυτὴν μόνην». Ἡ πειστικὴ αὕτη ἀπόδειξις εἶναι ἄρα γε δυνατόν νὰ ἐξαχθῇ ἐξ ἄλλων μελετῶν; Ὑπάρχουσιν ἄρα γε ἀλλαχοῦ ἀνεξερευνήτα στοιχεῖα δυνάμενα νὰ παράσχωσιν ἡμῖν βεβαιότητά τινα περὶ τοῦ πράγματος; Τοῦτο θέλομεν ἐξετάσει ἐν τῇ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ.

Γ'

Ὁ σοφὸς ἱστορικὸς Ε. Κούρτιος, φθὰς εἰς τὸ τέρμα τοῦ σταδίου τοῦ καὶ ὑποπτεύσας τὸ μάταιον τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ περὶ τῶν Ἰώνων θεωρίας, ἔγραφεν ἡμέραν τινά: «Ἡ τοπογραφία μόνη δύναται νὰ διαφωτίσῃ ἡμᾶς πρὸς ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀρχικῆς δράσεως τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ λεκάνῃ τῆς Μεσογείου». Ἐχω μεγάλην ἐμπιστοσύνην, πράγματι, εἰς τὰ τοπογραφικὰ ἢ μᾶλλον εἰς τὰ τοπολογικὰ, εἰάν μοι ἐπιτρέπηται νὰ χαλκεύσω λέξιν ἀποδίδουσαν ἀκριβέστερον τὸ διανόημά μου, ἐπιχειρήματα καὶ τεκμήρια. Ἡ τοπογραφία οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ περιγραφὴ τῶν τόπων καὶ τῶν χωροθεσιῶν, φρονῶ δὲ ὅτι δυνάμεθα νὰ ἰδρύσωμεν τοπολογίαν ἥτοι ἐπιστήμην τῶν τοποθεσιῶν παρέχουσαν ἡμῖν οὐ μόνον τὴν περιγραφὴν τῶν τόπων μετὰ τῶν πρὸς ἀλλήλους σχέσεων αὐτῶν, τῶν μέσων τῆς ἐπικοινωνίας αὐτῶν ἢ τῶν παρεμπιπτόντων διαμέσων κωλυμάτων, ἀλλὰ καὶ δυναμένην νὰ ἐρμηνεύσῃ ἢ ν' ἀνασυστήσῃ τὴν ἱστορίαν τῶν διαφορῶν τούτων τόπων, τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν ἀποχρῶντα λόγον τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν. Ἐπὶ παρουσίᾳ τόπου τινὸς ἐμφανίζοντος τὰ ἔχνη παρωχημένης κατοικήσεως εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῇ πάντοτε, τίνος εἵδους συνοικισμὸς ἀνθρώπων ὑπῆρξεν ἢ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ἐν αὐτοῖς, τίνα κατὰστασιν πολιτισμοῦ εἶχον, εἰς τίνα βαθμὸν πλούτου καὶ εὐδαιμονίας εἶχον προαχθῇ, συντόμως δ' εἰπεῖν, τί τὸ σύνολον τῶν ὕλικῶν καὶ ἠθικῶν ἐκείνων συνθηκῶν αἰτινὲς ἴσχυσαν πρὸς πραγματοποιήσιν τῶν διαδοχικῶν κοινωνιῶν αὐτῶν, οὕτως ὥστε νὰ γεννηθῇ καὶ νὰ εὐτυχῇ ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ τὸ αὐτῶν ἄστυ.

Διὰ πάντων τῶν αἰώνων χωρίον τι ἢ συνοικισμὸς τις ἀλλιέων δὲν θὰ διατελέσῃ ἔχων τὰς αὐτὰς ἀνάγκας, οὐδὲ κατ' ἀκολουθίαν τὴν αὐτὴν τοποθεσίαν ἦν καὶ χωρίον ποιμένων. Πλὴν τούτου ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα τὸ αὐτὸ χωρίον τῶν ἀλλιέων θὰ μετοικήσῃ ἐκ τῆς παραθαλασσίας εἰς τὰς ῥάχεις ἢ εἰς τὰς κορυφὰς τῶν παρακτίων ὀρέων, ἀναλόγως πρὸς τὴν

κατάστασιν τῆς ἀσφαλείας ἢ μὴ τῶν παραλίων, ἀναλόγως πρὸς τὴν ὑπαρξίν ἢ ἔλλειψιν πειρατῶν καὶ ἐχθρῶν. Ὅμοίως ἐν καὶ τὸ αὐτὸ χωρίον ποιμένων, ἐὰν μὲν περιμένη νὰ ζήσῃ ἐκ τῶν ἀγελάδων αὐτοῦ, θὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὰ βάθη τῶν κοιλάδων, ἐὰν δὲ ζῇ ἐκ τῶν αἰγῶν αὐτοῦ, θὰ κατοικήσῃ τὰς πλευράς τῶν ὀρέων, θὰ χωρισθῇ δὲ εἰς συνοικισμόν θερινὸν ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων καὶ εἰς συνοικισμόν χειμερινὸν παρὰ τὰς ἐπιθαλασσίους πεδιάδας, ἐὰν ζῇ ἀπὸ τῶν ὀρεσινόμων προβάτων του.

Παρόμοιαι διαφοραὶ παρατηροῦνται μεταξὺ τῶν μεγάλων παραλίων καὶ μεσογείων πόλεων. Αὕτη μὲν ἡ τοποθεσία ἐκρίθη κατάλληλος ἵνα δεχθῇ τὴν ἀνέγερσιν φρουρίου μόνον, ἐκείνη δὲ μετεποιήθη εἰς ἀγορὰν ἢ σταθμὸν ἐμπορικόν. Ἐκ μόνης τῆς ἐπισκοπῆσεως λιμένος τινὸς δυνάμεθα νὰ μαντεύσωμεν, τίνος εἶδους ναυτικὸν ἐσύχναζεν αὐτὸν καὶ τίνες ἀνάγκαι ὠδήγησαν τὸ ναυτικὸν τοῦτο εἰς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος τόπον. Ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ἐμπόριον ἐπιδεδομένον, οὐδεμίαν φιλοδοξοῦν κατάκτησιν, οὐδεμίαν ἀνάγκην ἔχον ἀποικιῶν, ναυτικὸν τι ἤρκεσθη ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰς φρούρησιν τῶν μεγάλων θαλασσίων ὁδῶν ἐγκαθιδρύον ἐπὶ τῶν ἀκρωτηρίων φρούριον ἢ ἀποθήκην, καταλαμβάνει λ. χ. τὸ Γιβραλτάρ χωρὶς νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰσπανίας, καταλαμβάνει τὸ Ἄδεν χωρὶς νὰ ἐπιδιώξῃ καὶ τὴν περσιτέρῳ κατάκτησιν τῆς Ἀραβίας. Ἄλλο τι ναυτικόν, τούναντίον, προτιθέμενον κυριαρχίαν καὶ κατακτήσεις, οὐδαμοῦ ἀποβαίνει χωρὶς συγχρόνως νὰ ὀνειροπολήσῃ ἀμέσως καὶ κράτος ἡπειρωτικόν, καταλαμβάνει λ. χ. τὸ Ἀλγέριον ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ νὰ προχωρήσῃ μέχρι τῆς ἐρήμου, ἢ καὶ πέραν ἐτι, μέχρι τῆς ἄλλης ἀκτῆς τῆς ἀφρικανικῆς ἡπείρου, ἐγκαθιδρύεται ἐν Σαίγον καὶ ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐπεκτεῖνον τὰς κατακτήσεις του τείνει πρὸς τὴν Κίνα. Τὰ ναυτικὰ τῆς ἀρχαιότητος ἐμφανίζουσιν ὑπὸ τὴν ἑποψιν ταύτην τὰς αὐτὰς πρὸς τὰ καθ' ἡμᾶς ναυτικὰ διαφοράς. Ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Σικελίας, λέγει πού ὁ Θουκυδίδης, οἱ ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ἐμπόριον ἐνασχολούμενοι Φοίνικες οὐδὲν ἄλλο ἐπεδίωξαν ἢ τὴν ἐγκατάστασιν ἐμπορείων, οἱ δὲ μετ' αὐτοὺς ἐλθόντες Ἕλληνες ἀποικισταὶ ἐπιδιώκοντες τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν, τῶν ἀμπελώνων καὶ τῶν ἐλαιῶνων, κατέλαβον ἀναγκαίως τὰς πεδιάδας καὶ τὰ ὀροπέδια τῆς παραλίας καὶ διὰ βαθμιαίων κατακτήσεων προσεπάθουν νὰ περιαγάγωσιν εἰς τὴν κυριότητα αὐτῶν ὁλόκληρον τὴν νῆσον.

Οὕτω φρονῶ ὅτι, προκειμένου περὶ ἐρειπίων ἄνευ χρονολογίας καὶ ἄνευ ἐγγράφου ἱστορίας, ἡ τοπολογία δύναται νὰ εἴπῃ, διατί καὶ πότε ὁ

συνοικισμός εκείνος συνεπήχθη, ὑπὸ τίνας συνθήκας καὶ ἐπὶ πόσον χρόνον ἡδυνήθη νὰ διακρατηθῇ, πῶς πολυανθρωπότατος ὢν κατὰ τινὰ ἐποχὴν ἀπέβη ἔρημος ἢ ὀλιγάνθρωπος γενεάς τινας μετὰ ταῦτα. Παρατηρήσατε τὴν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Γαλλίας διανομὴν τῶν πόλεων πέριξ τῆς βρετανικῆς χερσονήσου. Αἱ μὲν τούτων, ὡς ἡ Βάννη, ἡ Νάντη καὶ ἄλλαι, πόλεις σημαντικαὶ καὶ σπουδαῖον πρόσωπον διαδραματίσασαι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς μεσαιωνικῆς Βρετάνης, εἰ καὶ ἐν μέρει τὴν ζωὴν αὐτῶν ἀντλοῦσιν ἐκ τῆς θαλάσσης, οὐχ ἥττον κεῖνται μακρὰν αὐτῆς καὶ τυγχάνουσιν ἐπιποτάμιοι λιμένες, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ τοποθεσία αὐτῶν ὤφειλε νὰ ἐκπληροῖ δύο ἀπαραιτήτους συνθήκας, τὴν ὅσον τὸ δυνατόν προσέγγισιν πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν πειρατῶν ἀσφάλειαν, τοῦθ' ὅπερ πραγματοποιεῖται εἰς τὰ ἔσχατα σημεῖα τῆς ξηρᾶς εἰς ἃ ἐξικνεῖται ἡ παλίρροια. Αἱ δὲ πλησίον τῶν προειρημένων κείμεναι, κατὰ τοὺς νεωτέρους ὁμῶς χρόνους συστάσαι, ὡς τὸ Σαίν-Μαλό, ἡ Βρέστη, τὸ Σαίν-Ναζαίρ κἄ., πόλεις προωρισμέναι εἰς τὸ ἐμπόριον ἢ μᾶλλον πόλεις ὧν ἡ τοποθεσία ἐπεβλήθη ὑπὸ τοῦ ἐμπορίου τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, οὐδένα φόβον ἔχουσαι ἐκ τῶν ἀπὸ θαλάσσης ἐπιδρομῶν, ἐκτίσθησαν πλησιέστατα τῇ θαλάσσῃ ἐπὶ τῆς ἀκτῆς καὶ τοσοῦτον ἠὺδοκίμησαν καὶ ἐμεγαλύνθησαν, ὥστε τείνουσι νὰ ἐπισκιάσωσι καὶ ἀπορροφήσωσι τελείως τὰς παλαιότερας πόλεις, καὶ τοῦτο διότι αἱ τοπολογικαὶ συνθήκαι ὑφ' ἃς ἰδρύθησαν καὶ ζῶσι τυγχάνουσιν εὐνοϊκώτεραι καὶ τελειότεραι τῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς εἶχον κτισθῇ αἱ μεσαιωνικαὶ ἐκεῖναι ἐμπορικαὶ πόλεις.

Ἐφαρμόσωμεν ἤδη τὴν ἐπιστήμην ταύτην τῶν τοποθεσιῶν ἐπὶ ταύτης ἢ ἐκείνης τῶν πόλεων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ἐν τῇ ἀργολικῇ πεδιάδι τῇ τόσον στενῶς περισφιγγομένη μεταξὺ τοῦ κόλπου καὶ τῶν ὀρέων τρεῖς ἢ τέσσαρες τοποθεσίαι ἐδέχθησαν διαδοχικῶς τὰς μάλιστα ἀκμασάσας τῶν πρωτευουσῶν, τὰς Μυκήνας, λέγω, τὴν Τίρυνθα, τὸ Ἄργος καὶ τὸ Ναύπλιον ἢ Ναυπλίαν. Γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας εἶναι ὅτι, ἀφ' οὗ χρόνου τὰ ξένα ναυτικὰ ἐκμεταλλεύονται ἐν εἰρήνῃ τὴν παραλίαν ταύτην, ἡ πόλις τῆς Ναυπλίας ἐκτισμένη πλησίον ἀσφαλοῦς καὶ καταλλήλου ὁρμου καὶ κάτωθεν τοῦ παρακτίου βράχου αὐτῆς τυγχάνει πόλις μεγάλη. Ὁμοίως ἐκ τῆς ἐγγράφου ἱστορίας γνωρίζομεν, πῶς τὸ Ἄργος, μακρὰν τῆς ἀκτῆς τῆς θαλάσσης κείμενον, κάτωθεν τῆς ἰσχυρᾶς αὐτοῦ ἀκροπόλεως, κατὰ μῆκος τῶν ἀμπελοφύτων ὄροπεδίων του, ἐν τῷ μέσῳ τῶν πλήρων προβάτων καὶ

αίγων λόφων του, κατὰ τὰ ὅρια τῶν καλλιεργουμένων ἀγρῶν, πῶς τὸ Ἄργος τοῦτο εἴτε ὑπὸ τοὺς Ἕλληνας, εἴτε ὑπὸ τοὺς Φράγκους, ἔζησεν ἐκ τῶν συγκομιδῶν καὶ τῶν ποιμνίων αὐτοῦ. Ἐγγράφοι μαρτυρίαι πρόκεινται διδάσκουσai τοὺς λόγους δι' οὓς προσκρίθησαν αἱ δύο αὗται τοποθεσίαι. Ὑπολείπεται ὁμῶς νὰ ἐρμηνευθῶσι καὶ αἱ τοποθεσίαι τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Μυκηνῶν. Καὶ αὗται ἀναγκαίως ἀνταποκρίνονται εἰς εἶδός τι ζωῆς, εἰς κατάστασιν τινα ἰδιαιτέραν κοινωνίας καὶ ἐμπορίας, συνθήκας δηλονότι ἃς εἰ καὶ δὲν γνωρίζομεν ἐκ μαρτυριῶν ἐγγράφων, δυνάμεθα ὁμῶς νὰ συμπεράνωμεν ὑποαίτινες ἦσαν ἐκ μόνης τῆς μαρτυρίας τῶν τόπων.

Πλησίον τῆς τελματώδους ἀκτῆς ἡ Τίρυνς κειμένη ἐπὶ τοῦ βραχέως νησιδίου της ἀναδύει ἐκ τῆς καταρρύτου ἦτοι προσχωματικῆς γῆς. Τὰ ὕδατα τοῦ κόλπου εὐρίσκονται σήμερον πολὺ μακρὰν τῆς πόλεως. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἡ ὄχθη τῆς θαλάσσης κατεκλύσθη ὑπὸ ἰλύος καὶ ἐπεξετάθη. Τὸ πάλαι ἡ θάλασσα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα προῶθει τὰ κύματα μέχρι σημείων οὐχὶ μακρὰν τῶν τειχῶν τῆς πόλεως κειμένων. Ἡ Τίρυνς περιβάλλομένη ὑπὸ καλαμώνων καὶ χόρτων φαίνεται ὡς ἄλλη τις Αἶγκ-Μόρτ. Τὰ παχέα τεῖχη καὶ τὸ ἀπότομον ἀνάχωμα αὐτῆς δεσπόζουσι τῆς πεδιάδος καὶ ἐποπτεύουσι τὸν κόλπον τῆς θαλάσσης. Στενῶς ὁμῶς ἐγκεκλεισμένη ἐπὶ τοῦ μικροτάτου βράχου της ἡ Τίρυνς δὲν εἶναι ὡς ἡ Αἶγκ-Μόρτ πόλις ἐμπορίας καὶ προμαχῶν πολέμου, εἶναι ἀπλῶς φρουραλικὸς τις πύργος, μεγιστανικὸν ἀνάκτορον μετὰ ἀποθηκῶν προστατευομένων ὑπὸ προμαχῶνων ἢ ἐνεσκαμμένων ἐν τῷ βράχῳ. Ὁμοιάζει κατὰ πάντα πρὸς τὰ ἐνδικοιτήματα τῶν Ἀλβανῶν βέηδων καὶ τῶν Δρούσων ἢ Ἀράδων ἐμιρῶν, ἅπερ οἱ σύγχρονοι ναυτικοὶ ἡμῶν ἐγνώρισαν κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τῆς Συρίας κείμενα. Εἶναι φρούριον περι-κλείον μέγαρον πρὸς διαμονὴν τοῦ χωροδεσπότου καὶ τῶν γυναικῶν αὐτοῦ καὶ ἀποθήκας διὰ τὰς συγκομιδὰς καὶ τὰς δεκάτας αὐτοῦ. Οἱ Γάλλοι ταξειδιῶται τοῦ ΙΖ' αἰῶνος περιγράφουσιν οὕτω τὰς ἐν Τριπόλει, Βηρυτῷ, Καίφκ καὶ ἐπὶ πάσης τῆς συριακῆς παραλίας ἀνιδρυθείσας ὑπὸ τῶν τότε Δρούσων ἐμιρῶν Τίρυνθας.

Ἐπὶ τῆς κλιτύος τῶν λόφων, εἰς τὴν μᾶλλον ἀπόκεντρον γωνίαν τῆς πεδιάδος, εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς περίπου σταθμοῦ ἀπὸ τῆς θαλάσσης, πλησίον ἀενάων πηγῶν (πρᾶγμα σπανιώτατον διὰ τὴν αὐχμηρὰν καὶ στερουμένην ὕδατος ἀργολικὴν πεδιάδα), κεκρυμμένη ὀπισθεν τῶν βρά-

χων καὶ ἐν ταῖς χαράδραις ἀποκρύπτουσα τὴν πρὸς αὐτὴν πρόσδοον καὶ προφυλάττουσα τὰ νῶτα αὐτῆς, ἡ πόλις τῶν Μυκηναίων ἀποτελεῖ καταφύγιον πολεμιστῶν, τυγχάνει δ' ὁμοιοτάτη πρὸς τὰς σκοπιάς ἐκείνας τῶν ἀρματωλῶν ἢ τῶν δερβεντζίδων ὥς συνήντων τὰ καραβάνια τοῦ παρελθόντος αἰῶνος εἰς πάσας τὰς στενοπορίας τοῦ Πίνδου, τοῦ Αἴμου, τοῦ Ταύρου καὶ τοῦ Λιβάνου. Αἱ Μυκῆναι ἐποπτεύουσι τὴν πολυδιάβατον στενοπορίαν τὴν ἀπὸ τῆς ἀργολικῆς πεδιάδος εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ἄγουσαν. Ἡ στενὴ αὕτη ὁδός, ἐφ' ἧς ὁ Ἡρακλῆς συνήντησε τὸν ἐν Νεμέᾳ λέοντα, ἐφ' ἧς σήμερον αἱ ἀτμομηχαναὶ φέρουσιν εἰς τὰς ἀποβάθρας τῆς Κορίνθου τοὺς εἰς Ναύπλιον ἀποβαίνοντας ταξιδιώτας, ἔχει δύο σημεῖα δεσπόζοντα τῆς διόδου, τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ τὰς Μυκῆνας, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν ἀληθῆ κλειδα τῆς διὰ ξηρᾶς μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ Ἀργολικοῦ εἰς τὸν τοῦ Ναυπλίου κόλπον. Αὗται δὲ αἱ διὰ ξηρᾶς διαβάσεις εἶχον μεγίστην σπουδαιότητα διὰ τὴν ἐμπορίαν τῆς ἀρχαιότητος, διότι οἱ ἄνθρωποι φοβούμενοι τὴν θάλασσαν ἀπέφευγον τοὺς πλαῦς καὶ προυτίμων τὰς διὰ ξηρᾶς ὁδοὺς, ἀντὶ δὲ νὰ περιπλέωσι χερσόνησόν τινα ἢ ἡπειρον ἐπορεύοντο διὰ τοῦ στενοτέρου τῶν ἰσθμῶν. Κλείς δὲ τοιαύτης τινὸς ἰσθμικῆς ὁδοῦ τυγχάνουσιν αἱ Μυκῆναι.

Βλέπομεν ὅτι ἀμφοτέρωθεν, ἐν τε Μυκῆναις καὶ ἐν Τίρυνθι, ἐμφανίζονται συνθήκαι τινες ἀπολύτως ἀναγκαῖαι: ὑπάρξασαι πρὸς ἰδρυσιν τῶν πόλεων τούτων. Πρὸς τί τὰ ἐπὶ τῆς ἀργολικῆς ἀκτῆς φρούρια καὶ αἱ αἱ ὀχυραὶ ἀποθῆκαι, ἐὰν μὴ ἦρχοντο ξένα πλοῖα εἰς τὸν κόλπον ἵνα ἀποκομίσωσι τὰς παρὰ τῷ χωροδεσπότῃ ἐπισωρευομένας προμηθείας ἐκ τοῦ φόρου ὑποτελῶν γειτόνων; Εἰς τί θὰ ἐχρησίμευον ἐπίσης τὰ δυσάλωτα φρούρια τῶν Μυκηναίων καὶ πόθεν θὰ προήρχοντο οἱ θησαυροὶ τῶν μυκηναίων τάφων, ἐὰν ἡ πρὸς τὰ κάτω ὁδὸς μὴ ἐσυχνάζετο ὑπὸ πλουσίων καραβανίων, ἐὰν κατὰ τὸν σταθμὸν τοῦτον, πλησίον τῆς πηγῆς ἐκείνης, μὴ εἰσεπράττετο δασμός, ἐὰν μὴ διεξήγετο τακτικὴ καὶ παραγωγικὴ ἐμπορία μεταξὺ τῶν δύο θαλασσῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως; Ἀκριβέστερον κατανοεῖται τὸ πρᾶγμα ἐὰν παρατηρήσωμεν ἐν Ἀλβανίᾳ, τίνι τρόπῳ ἔζησαν μέχρι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος μεσοῦντος οἱ βέηδες τοῦ Ἐλβασάν, τῆς Βεράτης καὶ τῆς Τεπελένης. Κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῶν στενοποριῶν αἵτινες ἄγουσιν ἀπὸ τῆς παραλιακῆς πεδιάδος τῆς Ἀδριατικῆς εἰς τὰς ἐσωτερικὰς κοιλάδας τοῦ Πίνδου, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἰδρῦσιν μεγάλα φρούρια, νὰ διατηρήσωσι μεγαλοπρεπεῖς κατοικίας, εἰμὴ διὰ τῶν βλαχικῶν καραβανίων ἅτινα ἐκόμιζον ἐκ τῶν λιμένων τοῦ Δυρρα-

χίου καὶ τῆς Αὐλῶνος τὰ εὐρωπαϊκὰ ἐμπορεύματα εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Τὰ ἐκ Τεργέστης δηλονότι καὶ Βενετίας πλοῖα ἐκομίζον εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀδριατικῆς, εἰς Ῥαγούσαν, Δυρράχιον καὶ Αὐλῶνα, τὰ ἐμπορικὰ δέματα, ἅπερ τὰ βλαχικὰ καραβάνια ἀνελάμβανον νὰ κομίσωσι διὰ μέσου τοῦ Πίνδου εἰς Μοναστήριον, Λάρισαν, Θεσσαλονίκην καὶ Κωνσταντινούπολιν. Ὅτε ὁμως τὸ διὰ ξηρᾶς τοῦτο ἐμπόριον ἐξέλειπεν, ὅτε τὰ μεγάλα πλοῖα ἤρχισαν νὰ περιπλέωσι τὴν χερσόνησον διὰ μέσου τῆς θαλάσσης ἀπαλλαγείσης τῶν πειρατῶν καὶ ληστῶν, ἐξέπνευσε τότε τὸ τῶν βένδων κράτος καὶ τὰ πλούτη τῶν ἐνδικοιτημάτων αὐτῶν. Τὰ ἰσχυρὰ αὐτῶν τείχη καταρρέουσι σήμερον, καθάπερ κατέρρευσαν οἱ τῶν Μυκηνῶν προμαχώνες. Ἡ τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ «τοῦ Βέν τῶν Βένδων» τύχη δύναται νὰ διδάξῃ ἡμᾶς περὶ τῆς τύχης τοῦ Ἀγαμέμνονος «τοῦ Βασιλέως τῶν Βασιλέων». Αἱ Μυκῆναι δὲν δύνανται νὰ ἐννοηθῶσιν ἂν μὴ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐκομίζοντο ξένα ἐμπορεύματα ἐπὶ τῶν παραλίῳν τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Κορίνθου.

Πάντα δὲ ταῦτα δὲν πρέπει νὰ θεωρήσῃ τις ὡς ἀπλᾶς παραβολὰς μᾶλλον ἢ ἦττον εὐφρεῖς χάριν παιδιᾶς γινομένης, ἀλλὰ ὡς κατὰ λέξιν ἀκριβεῖς. Ἡ τοπολογία, ἡ περὶ τοποθεσιῶν δηλονότι πραγματεία, ἀποτελεῖ ἀληθῆ ἐπιστήμην ἅτε δυναμένη ἐκ τῶν μερικῶν φαινομένων ν' ἀναχθῇ εἰς γενικοὺς νόμους. Ἴδου δὲ ἀμέσως παρατιθέμενος εἰς τῶν νόμων τούτων διὰ μυρίων παραδειγμάτων ἐπικυρούμενος. «Πάσης νήσου ἢ ἐπίσημος παράκτιος πόλις μεταβάλλει τοποθεσίαν συμφώνως πρὸς τὰ ρεύματα τοῦ κατὰ θάλασσαν ἐμπορίου». Παράδειγμα ἡ Σικελία, ἡ τὸ πάλαι Τρινακρία, ἥς ἡ πρωτεύουσα πόλις ἤλλαξε, κατὰ τὸν ροῦν τῶν αἰώνων, τοποθεσίας τοσαύτας, ὅσοι ὑπῆρξαν καὶ οἱ διάφοροι ναυτικοὶ λαοὶ οἱ συνάψαντες ἐμπορικὰς μετὰ τῆς νήσου σχέσεις. Ὅτε τῆς θαλάσσης ἐκράτουν οἱ Ἕλληνες, πρωτεύουσα τῆς Σικελίας ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν αὐτῆς καὶ κατέναντι τῆς Ἑλλάδος κειμένη πόλις Συράκουσαι. Ἐλθόντων ὁμως τῶν Καρχηδονίων, ἀπὸ ἀνάγκης ἐμπορικῆς ἐδημιουργήθη κατὰ τὴν μεσημβρινὴν ἀκτὴν καὶ ἀντικρὺ τῆς Ἀφρικῆς ἡ ὡς πολυκίνητος ἀγορὰ χρησιμεύσασα μεγάλη πόλις Ἀκράγας. Καθ' ὃν δὲ χρόνον μετὰ ταῦτα τὸ ναυτικὸν τῆς Ῥώμης, εἴτα τῆς Ἰσπανίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τέλος τῆς Ἰταλίας ἐξεμεταλλεύθη τὴν Σικελίαν, κατὰ τὴν βορείαν ἀκτὴν καὶ ἀπέναντι τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν βορείων χωρῶν ἐκτίσθη ὁ μέγας λιμὴν τῆς Πανόρμου. Παρατηρήσατε ἔτι τὸ γινόμενον καὶ ἐπὶ ἄλλων νήσων. Παρατηρήσατε

ὅτι πρωτεύουσα πόλις τῆς Κορσικῆς ἀνηκούσης εἰς τοὺς Γενουηνοὺς ὑπῆρξεν ἡ Βαστία καταντικρὺ τῆς Ἰταλίας, καὶ ὅτι ἡ αὐτὴ νῆσος γαλλικὴ γενομένη ἐπίσημον πόλιν ἔχει τὸ Ἀγιάτσον ἀπέναντι τῆς Μασσαλίας. Ὁ περὶ τῶν πρωτευουσῶν τῶν νήσων νόμος οὗτος καὶ ἔγκυρος καὶ γενικὸς καταδείκνυται.

Ἐπανέλθωμεν ἤδη εἰς τὰς νήσους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ἀναφέρουσιν ὅτι οἱ πρῶτοι ἀποικοὶ αὐτῶν εὗρον κατὰ τὰς νήσους ἀρχαίας πρωτεύουσας τὰ μὲν νῶτα αὐτῶν ἐχούσας ἐστραμμένα πρὸς τὰς ἐξ Ἑλλάδος ὁδοὺς, τοὺς δὲ λιμένας ἀναπεπταμένους πρὸς τὰς θαλάσσας καὶ τοὺς ὁρμούς τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου. Λάβωμεν τρεῖς τοῦ Ἀρχιπελάγους νήσους, τὴν Ῥόδον παρὰ τὰς ἀσιατικὰς ἀκτὰς, τὴν Θήραν κατὰ τὸ κέντρον τοῦ πελάγους καὶ τὴν Σαλαμίνα παρ' αὐτὰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ μὲν Ῥόδος ὡς ἐκ τῆς διαμορφώσεως αὐτῆς εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὰ βορειοανατολικά. Εἰς τοῦτο μόνον τὸ μέρος τῆς νήσου ὑπάρχει πεδιάς γόνιμος, καλῶς ἀρδευομένη, δροσολουομένη ὑπὸ τοῦ βορείου ἀνέμου, ἥς τὸ ὑγιεινὸν κλίμα καὶ ἡ τερπνότης ἐξεθειάσθησαν ὑπὸ τε τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων. Ἀλλὰ πλὴν τούτου ἡ Ῥόδος εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὴν διεύθυνσιν ταύτην καὶ ὡς ἐκ τῆς τοποθεσίας αὐτῆς εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀπέναντι ἀσιατικῆς ἡπείρου, πρὸς ἣν καὶ μόνην δύναται νὰ ἔχῃ ἐμπορικὰς διεξόδους, τέλος δὲ διότι ὁ χωρίζων αὐτὴν ἀπὸ τῆς Ἀσίας πορθμὸς τυγχάνει πολυσύχναστος πόρος συγκοινωνίας τῶν ἐλληνικῶν μετὰ τῶν ἀνατολικῶν θαλασσῶν. Αἱ δύο λοιπὸν αὗται δυνάμεις, ὃ τῆς νήσου σχηματισμὸς καὶ ἡ τοῦ πορθμοῦ τοποθεσία, δρῶσαι, οὕτως εἰπεῖν, ἐν συνδυασμῷ ἐπὶ τῆς πρωτεύουσης τῆς Ῥόδου, ἔσχον κατ' ἀνάγκην ὡς συνισταμένην τὴν πρὸς τὰ βορειοανατολικά διεύθυνσιν. Πράγματι δὲ βλέπομεν ὅτι ἀφ' ἧς ἡμέρας αἱ δυνάμεις αὗται ἐδράσαν ἐλευθέρως, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἡ Ῥόδος ἐκπολιτισθεῖσα λαμβάνει συνείδησιν ἑαυτῆς, τὴν νέαν αὐτῆς πρωτεύουσαν ἐγκαθιδρύει κατὰ τὸ ἄκρον τῆς εὐφόρου πεδιάδος πλησίον τοῦ πορθμοῦ καὶ τοῦ βορειοανατολικοῦ ἀκρωτηρίου, τοποθεσίαν ἣν καὶ ἡ νῦν πόλις διατηρεῖ ἔτι. Ἐξ ἱστορικῶν πηγῶν γνωρίζομεν ὅτι ἡ νέα αὕτη πόλις χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, κτισθεῖσα ἐκ βάρρων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ 410. Πρὸ τοῦ χρόνου τούτου δ' ὅμως πρωτεύουσα τῆς νήσου ἦτο ἡ Λίνδος ἐπὶ τῆς ἀνατολικομεσημβρινῆς ἀκτῆς. Τὰ νῶτα αὐτῆς ἐρείδουσα ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς νήσου, ἡ Λίνδος ἐξέτεινε τὸ ἀκρωτήριο αὐτῆς ὅχι πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἢ πρὸς

τὰς ἐλληνικὰς γαίαις, ἀλλὰ πρὸς νότον καὶ ἀνατολὰς καὶ πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὡς λέγει ὁ Στράβων, ἡ δὲ παράδοσις διέσωσεν ὅτι εἰς Λίνδον ἀπέβησαν οἱ ἐξ Ἀνατολῆς Κῆδοι καὶ Δαναοί.

Ἡ δὲ Θήρα κειμένη κατὰ τὸ κέντρον τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἔχει ὅλως ἰδίαν φύσιν καὶ ἴδιον σχῆμα. Ἀποτελεῖ ἀρχαῖον ἡφαιστειογενῆ κρατῆρα, οὗ τὸ μέσον κατεποντίσθη, ὥστε σήμερον πέριξ τοῦ σχεδὸν κλειστοῦ ὄρμου τὰ τεμάχια τῆς ἐκ τῆς ἐκρήξεως καταθραυσθείσης κορυφῆς διαγράφουσιν ὁρατὸν δακτύλιον περίπου τέλειον. Ἔτι καὶ νῦν ἡ ὑπὸ τὰ ὕδατα ὑπάρχουσα ἐστία τοῦ κρατῆρος διατελεῖ ὡς οὐδὲν ἐν ἐνεργείᾳ καὶ ὑπεγείρει κοχλασμόν κατὰ τὸ κέντρον τοῦ ὄρμου. Ὁ ὄρμος οὗτος προκύψας, ὡς εἶπομεν, ἐκ τοῦ προτέρου ἡφαιστειακοῦ κρατῆρος, δὲν ἐμφανίζει οὔτε χεῖλη, ὅρια δὴλον ὅτι μεταξὺ ξηρᾶς καὶ ὑδάτων ἔχοντα τὴν συνήθη διαμόρφωσιν τῶν αἰγιαλῶν καθ' ἣν τὸ βάθος τῶν ὑδάτων ἀπὸ τοῦ μηδενὸς βαίνει αὐξανόμενον βαθμιαίως, οὔτε τόπους πρὸς ἀγκυροβολίαν. Πανταχοθεν τὰ ὅρια αὐτοῦ ἀποτελοῦνται ἐξ ὕψηλων, ἀποτόμων, καθέτων βράχων, ὧν ἕξωθεν ἀπύθμενος ὑπάρχει θάλασσα. Τὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀποκρήμνου ἀκτῆς ὑπάρχοντα χωρία δεσπόζουσι τῆς παραλίας ἐξ ὕψους πολλῶν ἑκατοντάδων μέτρων. Ὁ μόνος τόπος δυνατῆς ἀποβάσεως, ἡ τανῦν καλουμένη Σκάλα, ἀποτελεῖ ἐπίπεδον ἐπιφάνειαν ξηρᾶς λίαν μικράν, οὕτως ὥστε μόνον ὀλίγιστα ἀποθῆκαι κατεσκευάσθησαν ἐπ' αὐτῆς, καὶ μόλις ὑπερέχουσιν τῆς ἐπιφανείας τῶν ὑδάτων. Ἐκ τοῦ φυσικοῦ τούτου βατῆρος κλίμαξ στηριζομένη ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῶν ἀποκρήμνων βράχων ἄγει εἰς τὴν ὑπερθεν κειμένην πρωτεύουσιν τῆς νήσου, ἣς αἱ κατάλευκοι οἰκίαι ὑπέρκεινται τοῦ ζοφεροῦ βαράθρου. Εἰς ταύτην τὴν Σκάλαν φθάνουσι καὶ ἐκφορτῶνται σήμερον τὰ ἐξ Ἑλλάδος καὶ ἐξ Εὐρώπης ἐμπορεύματα, ἐκ ταύτης δὲ παραλαμβάνονται τὰ ὀλίγιστα πρὸς ἐξαγωγὴν προϊόντα τῆς νήσου καὶ μάλιστα ὁ πεφημισμένος θηραϊκὸς οἶνος. Ἡ Θήρα ὑπὸ ἐμπορικὴν ἔποψιν σχετιζομένη μετὰ τε τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐρώπης ὀφείλει νὰ ἔχῃ τὸν λιμένα καὶ τὴν πρωτεύουσιν αὐτῆς τετραμμένα πρὸς ἀμφοτέρους ταύτας τὰς χώρας. Ὅλως διάφορον τυγχάνει τὸ πρὸς ἀνατολὰς ἐστραμμένον μέρος τῆς νήσου. Ἀποτελεῖται ἐκ τῶν πρηνῶν τοῦ ἀρχαίου ἡφαιστείου. Ἐπιμήκης κατωφέρεια ἐκ κισήρειως φθάνει μέχρι τῆς θαλάσσης. Ἐκ τῆς κατωφερείας ταύτης ἀνακύπτουσι πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἀνατολὰς δύο πελώριοι ὄγκοι ἀσβεστίτου, ὧν αἱ ἄκραι προχωροῦσαι ἐντὸς τῆς θαλάσσης σχηματίζουν δύο ἀπόκρημνα ἀκρωτήρια. Ἀνὰ μέσον τῶν

ἀκρωτηρίων τούτων ἐκτείνεται ριπιδοειδῶς γονιμωτάτη καὶ κάλλιστα ἀρδευομένη πεδιάς, ὀριζομένη πρὸς τὴν θάλασσαν ὑπὸ παραλίας ὁμαλῆς, ἀποτελούσης ἡμικύκλιον ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἕτερον ἀκρωτήριο καὶ ἐχούσης ὕδατα βαθμηδὸν καὶ ὁμαλῶς βαθυνόμενα. Ἡ παραλία αὕτη ἐστραμμένη οὕσα πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἀνατολὰς ἀναπετάννυται, καθάπερ ὁ λιμὴν τῆς Λίνδου, εἰς ἐξ ἀνατολῶν ἀπόβασιν. Ἐνταῦθα δὲ ἐκτίσθη καὶ ἡ πρώτη πρωτεύουσα τῆς Θήρας. Ἐκ τῆς παλαιοτάτης πόλεως οὐδὲν σήμερον ἵχνος διαφαίνεται. Ἐπὶ τῶν ἐλληνιστικῶν ὁμῶς χρόνων, δῆλον ὅτι μετὰ τὰς κατακτήσεις τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, νεωτέρα πόλις ἐκτίσθη ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης, τὰ δὲ σωζόμενα ἐρείπια μαρτυροῦσι περὶ τῆς εὐδαιμονίας καὶ τοῦ πλούτου αὐτῆς ὡς καὶ περὶ τοῦ εἶδους τοῦ ἐνεργοῦ βίου ἐξ οὗ ταῦτα ἀπέρρευσαν. Τὰ κτίρια, οἱ ναοί, ἡ ἀγορὰ καὶ τὸ γυμνάσιον τυγχάνουσιν ἔργα τῶν Πτολεμαίων. Τὸ ναυτικὸν τῶν Αἰγυπτίων εἶχεν ἐκλέξει τὴν θέσιν ταύτην ὡς σταθμόν, Αἰγύπτιοι στρατιῶται ἐφρούρουν τὰ ἐν αὐτῇ, ἐνταῦθα καὶ ἑπαρχος Αἰγύπτιος ἦτο ἐπιτετραμμένος. Καὶ ἐκ τῶν ἐρειπίων δὲ μόνον κρίνεται ὅτι ἡ νεωτέρα αὕτη πόλις ὑπῆρξε τῶν Αἰγυπτίων. Τὰ αὐτὰ δὲ αἷτια εἶχον πάντοτε τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα. Δὲν ὑπολείπονται πλέον ἐκεῖ ἐρείπια προελληνικά. Ἐν τούτοις οἱ γείτονες βράχοι τῆς ἀκτῆς φέρουσιν ἐνεσκαμμένους πλείστους τάφους, οἵτινες κοινῇ ὁμολογίᾳ ἀνάγονται εἰς τοὺς Φοίνικας.

Τέλος δὲ ἡ Σαλαμίς ἐν τῷ μυχῷ κόλπου διὰ τῶν τριῶν προσόψεων αὐτῆς βλέπει καὶ ὀρίζει ἐγγύτατα τὰς ἐλληνικὰς γαίας τῶν Μεγάρων, τῆς Ἐλευσίως καὶ τῶν Ἀθηνῶν, μόνον δὲ ἡ πρὸς μεσημβρίαν πρόσψις αὐτῆς ἀναπετάννυται πρὸς τὸ πέλαγος. Ἀπέναντι τῶν Μεγάρων κεῖται ἐν τῷ μυχῷ τοῦ μεγάλου ὁρμου τῆς Κούλουρης ἡ σημερινὴ κώμη ἐν θέσει ἐχούσῃ τὰ πλεονεκτήματα τῆς βαθύτητος, τῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς ἐκτάσεως πρὸς ἀγκυροβολίαν, πασχούσῃ ὁμῶς ἀπόλυτον ἔλλειψιν ποσίμου ὕδατος. Ὡς πρωτεύουσα ὁμῶς τῶν ἰθαγενῶν, οἵτινες δύνανται νὰ κατασκευάσωσι δεξαμενὰς πρὸς συλλογὴν τῶν ὀμβρίων ὕδατων καὶ νὰ ἐξορύξωσι βαθέα φρέατα εἰς καταλλήλους τόπους, ἢ ἐν λόγῳ τοποθεσία τυγχάνει ἡ ἀρμοδιωτέρα. Οἱ κάτοικοι ὁμῶς τῆς Σαλαμῖνος γνωστὸν ὅτι ἔζησαν πάντοτε ὑπὸ τὴν ἐμπορικὴν καὶ πολιτικὴν ἡγεμονίαν τῶν γειτόνων. Ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος τὰ Μέγαρα καὶ αἱ Ἀθῆναι ἤριζον περὶ τῆς νήσου ταύτης μέχρις οὗ αὕτη προσεκτήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Κατ' ἀκολουθίαν ὁ τῆς Σαλαμῖνος

λιμήν ὡς παράρτημα τῶν Ἀθηνῶν ἐγκατέστη ἀπέναντι τοῦ Πειραιῶς ἐπὶ τοῦ πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς στενοῦ. Ἀπετέλει κλίμακα ἀνετον διὰ τὴν πρὸς τὴν ἀθηναϊκὴν γῆν διάβασιν, ἔτι δὲ διὰ τὴν μεταξὺ τῶν δύο ἀθηναϊκῶν κόλπων τοῦ Φαλήρου καὶ τῆς Ἐλευσίως ἐμπορικὴν διαλλαγὴν. Ἀλλὰ, καθ' ἃ λέγει ὁ Στράβων, ἦτο νέα τις πόλις, ἐξ οὗ καθορώμεν, τίνες πολιτικά καὶ ἐμπορικά σχέσεις συνέτειναν εἰς τὴν ἰδρυσιν αὐτῆς. Κατὰ τοὺς προελληνικοὺς χρόνους, πρὸ τῆς ὑπαγωγῆς τῆς Σαλαμίνος εἰς τοὺς Ἀθηναίους (κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους γνωστὸν ὅτι ὑπῆρξεν ἐνταῦθα ἀνεξάρτητον ὑπὸ τὸν Αἴαντα βασιλεῖον), εἶχε, κατὰ τὸν αὐτὸν Στράβωνα, τὴν παλαιὰν αὐτῆς πόλιν ἐστραμμένην πρὸς τὴν Αἰγίναν καὶ πρὸς μεσημβρίαν. Πράγματι δὲ ἡ πρὸς μεσημβρίαν ἄκρη τῆς νήσου ἐμφανίζει μικρὸν ὄρμον, ὅστις, ἀναπεπταμένος πρὸς τὴν ἐξ ἀνατολῶν ἐμπορικὴν κίνησιν, ἀναπαριστᾷ τὴν τοποθεσίαν καὶ τὸν προσανατολισμὸν τῶν παλαιῶν τῆς Ῥόδου καὶ τῆς Θήρας πρωτευουσῶν.

Τὰς αὐτάς τοπολογικὰς παρατηρήσεις δυνάμεθα νὰ κάμωμεν καὶ περὶ πασῶν τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν νήσων. Αἱ ἐπὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους παλαιαὶ πρωτεύουσαι πόλεις τυγχάνουσιν ἐστραμμέναι οὐχὶ πρὸς δυσμὰς, βορρᾶν ἢ πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος, τ. ἔ., πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἢ ἀσιατικὰς παραλίας τὰς ὑπὸ Ἑλλήνων κατοικισθείσας, ἀλλὰ πάντοτε πρὸς μεσημβρίαν ἢ πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἀνατολὰς, πρὸς τὰς ξένας δηλονότι ἀνατολικὰς θαλάσσας. Ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἐμπορικὸν ρεῦμα, πηγᾶσαν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἐδημιούργησεν ἐν πάσαις ταῖς νήσοις καὶ ταῖς ἡπειρωτικαῖς ἀκταῖς τοῦ Αἰγαίου πελάγους τοὺς παλαιοὺς τούτους ἐμπορικοὺς σταθμούς, τοῦτο δὲ τὸ ξένον ἐμπορικὸν ρεῦμα ὡς ἐκ τῆς διευθύνσεως αὐτοῦ φωρᾶται προσερχόμενον ἐξ ἀνατολῶν.

Καὶ αὐταὶ ἔτι αἱ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, ἐν τῇ ἡπείρῳ ἢ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, παλαιαὶ πρωτεύουσαι πόλεις, ἡ Λυκόσουρα καὶ αἱ Θῆβαι, τὰ παλαιὰ ἱερὰ τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Ὀλυμπίας, ἐδημιουργήθησαν ἐκ τῆς πορείας τῆς ἀναπτύξεως τοῦ αὐτοῦ τούτου ξενικοῦ ἐμπορίου. Πᾶς τις δύναται νὰ παρατηρήσῃ ὅτι πάντα τὰ ἱερὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, αἱ Δελφοί, ὁ Ἴσθμός, τὸ Ἡραῖον τοῦ Ἄργους, τὸ Ἀμυκλαῖον τῆς Λακωνίας, ἡ Ὀλυμπία κτλ., κεῖνται ἐν ταῖς αὐταῖς τοποθεσίαις, εἰς τὴν αὐτὴν ἀπόστασιν, εἰς τὸν αὐτὸν βραχὺν ἢ μακρὸν ἀπὸ τῆς θαλάσσης σταθμόν, εἰς τὸν τόπον καθ' ὃν συνήθως αἱ ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τῆς θαλάσσης ἀνερχόμεναι ἐμπορικαὶ συνοδῖαι συναντῶσι τὰς ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ κατερχομένας τοιαύτας, εἰς τὸν τόπον τῆς κοινῆς ἀγορᾶς

τῶν ἀπὸ θαλάσσης λαῶν καὶ τῶν ἐντοπίων. Κρίνατε δὲ ἂν δὲν πρέπη νὰ πιστεύσωμεν ὅπωςδῆποτε εἰς τὰς ἀρχαιοτάτας παραδόσεις, αἵτινες ἀπέδιδον τὴν τῶν ἱερῶν ἰδρυσιν εἰς ναυτικούς ξένους, τῶν μὲν Δελφῶν εἰς τοὺς Κρήτας, τοῦ δ' ἐν Ὀλυμπίᾳ εἰς τὸν ἐξ ἀνατολῶν Ἡρακλέα, τοῦ Ἡραίου εἰς τὸν ἐξ Αἰγύπτου Δαναόν, κτλ. Συντόμως δ' εἰπεῖν, φρονῶ ὅτι αἱ τῶν τῆς ἀρχαιοτάτης Ἑλλάδος πόλεων τοποθεσίαι ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ Ἑλλὰς αὕτη διετέλει ὑπὸ τὴν ἐμπορικὴν ἡγεμονίαν τοῦ ἐξωτερικοῦ. Οἷα διὰ τὴν σύγχρονον Ἑλλάδα ὑπῆρξεν ἡ δρᾶσις τῶν «Φράγκων» καὶ τῶν ἐμπορικῶν στόλων τῆς Δύσεως, τοιαύτη ὑπῆρξε καὶ ἡ τῶν ἀρχαίων ἀνατολικῶν λαῶν καὶ τοῦ ναυτικοῦ αὐτῶν διὰ τὴν ἀρχαιοτάτην Ἑλλάδα. Τίς ὁμως ἡ ἀκριβὴς ἐθνικότης τῶν ἐξ Ἀνατολῶν τούτων λαῶν; Οἱ μὲν ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ὁμοθυμαδὸν δίδουσιν εἰς αὐτοὺς τὸ ὄνομα τῶν Φοινίκων καὶ θεωροῦσιν αὐτοὺς προσελθόντας ἐκ τῶν λιμένων τῆς Συρίας. Φρονῶ δὲ ὅτι καὶ αἱ ἐμαὶ σπουδαὶ καὶ ἔρευναι ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἤγαγον εἰς ὧς τεκμήριά τινα πειστικὰ ἐνισχύοντα τὴν προηγουμένην γνώμην ὅτι οἱ ἐξ Ἀνατολῶν ἔποικοι οὗτοι ἦσαν Σημίται, διὸ καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐγεσθέντα ἰδρύματα φαίνονται φέροντα σημιτικὰς ἐπωνυμίας. Ταύτην δὲ τὴν νέαν ἀπόδειξιν θέλωμεν πορισθῆ ἐκ τῆς ἐξετάσεως καὶ μελέτης τῶν ὀνομάτων τῶν τόπων.

Δ'

Ὦντως δέ, ἐὰν μετὰ τὰς τοποθεσίας τῶν προελληνικῶν πρωτευουσῶν θεωρήσωμεν τὰ τῶν τόπων ὀνόματα τῆς ἀρχαιοτάτης Ἑλλάδος καὶ δὴ τὰ ἐπὶ τῶν νήσων, πειθόμεθα ὅτι αἱ πλείστα τῶν τελευταίων τούτων ἐτήρησαν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀποδοθέντα αὐταῖς ὀνόματα, φέρ' εἰπεῖν Πάρος, Νάξος, Σάμος, Παξός, Κάσος κτλ. Σημειωτέον δ' ἐν πρώτοις ὅτι τὰ ὀνόματα ταῦτα, ὧν τὴν ἔννοιαν παντελῶς ἀγνοοῦμεν σήμερον, καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις οὐδεμίαν ἐνέφαινον σημασίαν, διότι οὐδεμία κατίσχυσεν ἐτυμολογία αὐτῶν ἐν οὐδεμιᾷ τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων γλωσσῶν. Σημειωτέον προσέτι ὅτι αἱ ἀκατανόητοι αὗται λέξεις ἔφερον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ἑτέραν ἐπισυνημμένην ἐντελῶς σαφῇ τὴν ἔννοιαν καὶ ἀκραιφνῶς ἐλληνικὴν. Ἡ αὕτη νῆσος ἡ φέρουσα τὸ ἀκατανόητον ὄνομα Κάσος ἐκαλεῖτο ἐπίσης Ἄχνη. Τὸ ἀσήμαντον ὄνομα Ῥήγεια ἀνῆκεν εἰς ἄλλην νῆσον προσεπικαλουμένην καὶ Κελαδοῦσαν. Τοῦτ' αὐτὸ

συμβαίνει ἐπὶ τῶν πλείστων νήσων, οἷον τῆς Σάμης - Κεφαλληνίας, Θάσου - Ἀερίας, Ἀμοργοῦ - Ψυχίας, Ὠλιάρου - Ὑληέσσης, Θήρας - Καλλίστης κτλ., ἐκάστης αὐτῶν φερούσης δύο τοῦλάχιστον ὀνόματα, τὸ μὲν προφανῶς ἐλληνικὸν καὶ εὐνόητον, τὸ δὲ ἀπόκρυφον τὴν τε ἀρχὴν καὶ τὴν ἔννοιαν. Μελετήσωμεν ἤδη τὰ τέσσαρα ὀνόματα Κάσος - Ἀχνη καὶ Ῥήνεια - Κελαδοῦσα.

Ἡ νῆσος Κάσος κειμένη πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κρήτης ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ τὸν πρῶτον στῦλον τῆς διὰ τῶν νήσων Καρπάθου, Σάρου καὶ Ῥόδου ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἄκρων τῆς Κρήτης εἰς τὰ ἀκρωτήρια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μεταγούσης νησιακῆς γεφύρας. Κατὰ μῆκος τῶν εἰρημένων νήσων, ὑπὸ τὸν ἄνεμον αὐτῶν, προσφορωτάτη ὁδὸς θαλασσία τίθησιν εἰς συγκοινωνίαν τὰς ἀσιατικὰς ἀκτὰς πρὸς τὰς κρητικὰς. Πρὸς δὲ τούτοις οἱ τῆς Καρπάθου καὶ Κάσου πορθμοὶ ἀποτελοῦσι τοὺς μεγάλους πόρους τοὺς ἄγοντας ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν μερῶν τῆς Μεσογείου εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Ἡ Κάσος καθ' ἑαυτὴν τυγχάνει πολυδαιρὰς καὶ λίαν δασώδης, αἱ δὲ ἀκταὶ αὐτῆς εἶναι ὑπερύψηλοι καὶ ἀπότομοι βράχοι. Τὸ ὄνομα ἄρα Ἀχνη ἢ Ἀφρὸς ἀποδιδόμενον αὐτῇ ἐρμηνεύεται εὐχερῶς. Τὸ Μέγα Ἐτυμολογικὸν λέγει ὅτι ἡ λέξις ἄχνη σημαίνει πᾶν λεπτοφυέστατον μόνιον, πάντα χνοῦν ὑγρὸν ἢ ξηρόν. Ἐν τῇ Ἰλιάδι γίνεται ἐπανειλημμένως παραβολὴ τοῦ κονιορτοῦ φευγόντων ἀνθρώπων στροβιλιζομένου ὑπὸ τὸν ἄνεμον καὶ τοῦ κονισάλου ἐν ταῖς ἄλωσιν, ἐν αἷς λικμίζεται ὁ σῖτος πρὸς χωρισμὸν τοῦ καρποῦ ἀπὸ τῆς ἄχνης. Ἄλλη τις παραβολὴ προχειροτάτη εἰς τὸν αὐτὸν ποιητὴν εἶναι καὶ ἡ τοῦ οὐριοδρομοῦντος πλοίου, ὅπερ διασχίζον μετὰ ταχύτητος τὰ κύματα ὑπεγείρει περὶ αὐτὸ ἀφρόν λεπτότατον, οὕτως ὥστε φαίνεται ἀχνίζον. Αἱ ὑψηλαὶ καὶ ἀπόκρημνοι τῆς Κάσου ἀκταὶ ἀντιτασσόμεναι ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος καὶ πρὸς τὸν ἐκ μεσημβρίας σάλον, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὸ ἀπὸ βορρᾶ ρεῦμα καὶ τὰς πνοὰς ἀνέμων παρέχουσι πολλάκις τὴν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τῆς Ὀδυσσεΐας περιγραφομένην εἰκόνα, καθ' ἣν αἱ ἀπόκρημνοι, βραχῶδεις καὶ ὀξυκάρυφοι ἀκταὶ αὐτῆς πληττόμεναι ὑπὸ τῆς μυκωμένης θαλάσσης φαίνονται ἀχνίζουσαι ἐξ ἀφροῦ.

Ὡς γεωγραφικὸν ὁμῶς ὄνομα ἐκλαμβανόμενον τὸ οὐσιαστικὸν ἄχνη τοῦτο ἐνέχει τὸ δυσερμηνευτὸν ὅτι ἀποδιδόμενον εἰς νῆσον ὠφείλε μᾶλλον νὰ ὑπάρχῃ ἐν συνθέσει μετὰ τῆς λέξεως νῆσος (Ἀχνόνησος ἢ Ἀφρόνησος) ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἔχῃ ἐπιθέτου μορφήν (Ἀχνόεσσα ἢ

Ἀφρόεσσα). Τοῦτου ἕνεκα φαίνεται ὅτι τὸ ἐν λόγῳ ὄνομα δὲν εἶναι ὀνομασία πρωτότυπος, δημώδης.

Βέβαιον εἶναι ὅτι ἐν ταῖς σημειτικαῖς γλώσσαις τὸ ἰσοδύναμον τῆς λέξεως ἄχνη εἶναι ἡ λέξις κάς. Ἡ παρομοίωσις τῶν φευγόντων ἐν πολέμῳ πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ ἀνέμου στροβιληδὸν ἀναρπαζόμενα ἄχυρα ἢ ἄχνην τοῦ σίτου λικμιζομένου ἐπὶ τῶν ἱερῶν ἀλώνων, ἣν εὐρίσκομεν παρὰ τῷ Ὀμήρῳ πολλάκις ἐπαναλαμβανομένην, ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ παρ' Ἱερεμίᾳ λέγοντι ὅτι ὁ Αἰώνιος δισκορπίσει τοὺς ἐχθροὺς καθ' ὃν τρόπον διασκορπίζει τὸ κάς ὁ ἄνεμος ἐν τῇ ἐρήμῳ. Τὸ ὄνομα λοιπὸν Κάτος φανερόν ὅτι εἶναι αὕτη ἡ σημειτικὴ λέξις κάς λαβοῦσα ἑλληνικὴν κατάληξιν καὶ ταῦτοσήμαντος πρὸς τὴν λέξιν ἄχνη ἢ ἀφρός, ἡ δὲ διττὴ ὀνομασία Κάτος - Ἀχνη ἐνιαίαν ἔχει τὴν σημασίαν ἐκφερομένην εἰς δύο διαφόρους γλώσσας, τὴν σημειτικὴν καὶ τὴν ἑλληνικὴν.

Ὅμοίως ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ περὶ τῆς Ῥηνείας - Κελαδοῦσης. Ἡ νῆσος αὕτη ἐγγύτατα τῇ Δήλῳ κειμένη καλεῖται ὑπὸ τῶν συγχρόνων ναυτικῶν Μεγάλη Δήλος, ἐνῶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις εἶχε τὸ διπλοῦν ὄνομα Ῥήνεια καὶ Κελαδοῦσα. Ἡ λέξις κέλαδος σημαίνει θόρυβον, κρότον, πάταγον, ἀπαντᾷ δὲ παρ' Ὀμήρῳ πρὸς δήλωσιν τοῦ θορύβου τῆς μάχης, τῆς κλαγγῆς τῶν συγκρουομένων ὄπλων, τῆς ἀλαλαγῆς τῶν μαχομένων, τοῦ κρότου τῶν μυκωμένων χειμάρρων καὶ τῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης στεναζόντων ἀνέμων. Τὸ ἐπίθετον Θορυβώδης ἢ Κελαδόεσσα ἀρμόζει κάλλιστα εἰς τὴν Μεγάλην Δήλον, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὴν ὀδοντωτὴν περιφέρειαν αὐτῆς, τοὺς ῥωγμώδεις καὶ βαθεῖς κολπίσκους τοὺς σχεδὸν διαμπερῶς διατέμνοντας αὐτήν, τοὺς προβλήτας βράχους αὐτῆς, τὰς ἀποκρήμνους αὐτῆς ἀκτὰς ὑπερκειμένας τῆς θαλάσσης εἰς ὕψος ἑκατὸν πεντήκοντα μέτρων, πάντα ἱκανὰ νὰ προκαλέσωσι τὴν πάλιν τῶν ὑπὸ τοῦ βορρᾶ ἐξεγειρομένων κατὰ τῶν πλευρῶν αὐτῆς μανιωδῶν κυμάτων. Ἡ νῆσος αὕτη ἐκτεθειμένη ἀπροστάτευτος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τῆς Μυκῶνου πόρου ἀντιμετωπίζει τὸν βορειοδυτικὸν ἄνεμον καὶ τὸ ἀπὸ Ἑλλησπόντου ρεῦμα. Ὁ τῶν κυμάτων πάταγος καὶ μυκηθμὸς ὑπέβαλον εἰς τοὺς ἐνοίκους τρομερὰς καὶ φρικαλέας ἱστορίας βρυκολάκων. Ὁ Bondelmonte ἀναφέρει τὴν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου ὑπαρξίν τοῦ Βράχου τῶν Αἰγῶν, εἰς ὃν συνέρχονται τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα, δταν δὲ πλοῖον ἐκεῖθεν διαπλέον τυχὸν παραμείνῃ τὴν νύκτα, συμβαίνει τοιοῦτοι μυκηθμοὶ καὶ πάταγοι ὥστε νομίζει τις ὅτι ἐπίκειται ἡ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καταστροφή, τὰ δὲ ἀκάθαρτα πνεύματα μεγα-

λοφώνως καὶ βροντωδῶς προφέρουσι τὰ ὀνόματα τῶν ἐπὶ τοῦ πλοίου ἀνδρῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν ταῖς σημειτικαῖς γλώσσαις ὑπάρχουσιν αἱ ρίζαι θάνα καὶ θάνα σημαίνουσιν μετὰ πάντων τῶν παραγῶγων αὐτῶν τοὺς βιαίους θορύβους, τοὺς πατάγους, τὰς ἀνάρθρους καὶ ἐνάρθρους κραυγὰς, τοὺς ψιθύρους τῶν ἐμψύχων καὶ ἀψύχων ὄντων, τὸν κρότον τῶν ὀπλῶν καὶ τὴν κλαγγὴν αὐτῶν, τοὺς ἤχους τῶν χορδῶν, τὰς ἐκ χαρᾶς καὶ λύπης κραυγὰς τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐπειδὴ ἰσοδύναμος λέξις πρὸς τὸ ἐβραϊκὸν θάνα εἶναι ἡ ἑλληνικὴ λέξις κέλαδος, προκύπτει ἐντεῦθεν τὸ συμπέρασμα ὅτι πρόκειται ἐπίσης περὶ διπλῆς ὀνομασίας (Ῥήνεια-Κελαδοῦσα) ἑλληνοσημιτικῆς.

Τὰ ὀνόματα τῶν πλείστων ἑλληνικῶν νήσων παρομοίαν ἔχουσιν ἑρμηνείαν. Ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐρευνήσωμεν ἐν τῷ παρόντι ἄρθρῳ πάντα τὰ διπλᾶ ὀνόματα τῶν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς θαλάσσαις νήσων σημειοῦμεν ἀπλῶς ὅτι πᾶσαι αἱ ἀπὸ τῶν Ἀσιατικῶν μέχρι τῶν Ἀλβανικῶν ἀκτῶν καὶ αἱ ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Λακωνίας μέχρι τῶν παραλίων τῆς Θράκης εὐρισκόμεναι νῆσοι, ἡ Θάσος καὶ ἡ Κέρκυρα, οἱ Παξοὶ καὶ ἡ Σάμος, ἡ Σαλαμίς καὶ τὰ Κύθηρα, διεφύλαξαν ὀνομά τι φοινικικὸν οὐ ἡ σημασία καὶ ἡ ἀληθὴς ἐτυμολογία παρέχεται ὑπὸ διπλοῦ ὀνόματος ἑλληνοσημιτικοῦ.

Τὸ περὶ διπλῶν ὀνομασιῶν ἑτερογλώσσων φαινόμενον δὲν χαρακτηρίζει ἀποκλειστικῶς τὴν προελληνικὴν ἐποχὴν. Καθ' ὅλην τὴν τῆς Μεσογείου ἱστορίαν βλέπομεν ὅτι οἱ διαφόρου ἐθνικότητος ναυτικοὶ ἐν ταῖς διαφόροις χρονολογικαῖς περιόδοις μετέδωκαν τὰ τῶν τόπων ὀνόματα πρὸς ἀλλήλους ἐπισυνάπτοντες πολλάκις καὶ τὴν ἐκάστου ἔννοιαν διὰ μιᾶς ἢ πλειόνων λέξεων ἐν τῇ ἑαυτῶν γλώσσῃ, χωρὶς ὅμως νὰ παραλείπωσι καὶ τὸ ἀρχικὸν ὄνομα. Οἱ Βενετοὶ καὶ οἱ Γενουήνσιοι μανθάνουσι παρὰ τῶν Βυζαντινῶν τὸ εἰς τὸν Ἄθω ἀποδιδόμενον ὡς ἐκ τῶν ἐπ' αὐτοῦ κατοικούντων μοναχῶν ὄνομα Ἅγιον Ὅρος, ὅπερ μεταγλωττίζουσι μὲν εἰς Monte Santo, δὲν παραλείπουσιν ὅμως καὶ τὸ πρωτότυπον. Ἡ παρὰ τὰ Κύθηρα Ἐλαφόνησος καλουμένη νῆσος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐνετοκρατίας προσεπεκλήθη καὶ Cervi δι' ἰταλικοῦ ὀνόματος τὸ αὐτὸ σημαίνοντος. Ἄλλος τις βράχος φέρεται ἐν τοῖς ναυτικοῖς ὁδηγοῖς ὑπὸ τὴν διπλὴν σημασίαν Ποντικονῆσι καὶ Ile aux rats. Καὶ κατὰ ξηρὰν ὁμοίως ὀνομάζομεν σήμερον μίαν καὶ τὴν αὐτὴν χώραν διὰ τοῦ διπλοῦ ὀνόματος Σουδὰν καὶ Νιγηρικὴ, τὸ μὲν διαφυλάξαντες τὴν ἀραβικὴν λέξιν Βελάτ-ες-Σουδὰν ἢ ἀπλῶς Σουδὰν, σημαίνουσιν τὴν χώραν τῶν

Μαύρων, τὸ δὲ ἐπισυνάψαντες καὶ ἕτερον ὄνομα κατὰ λατινικὴν ἔκφρασιν τῆς αὐτῆς ἐννοίας.

Παρόμοιαι διτταὶ ὀνομασίαι εὐρίσκονται πλείσται ὅσαι ἐν τῇ ἑλληνικῇ τοπωνυμίᾳ, αἵτινες δύνανται νὰ παράσχωσιν ἀπόλυτον βεβαιότητα δίδουσαι λύσιν εἰς πολλὰ προβλήματα ἀναγόμενα εἰς τὰς πηγὰς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ὅταν αἱ πλείσται τῶν νήσων φέρωσι διπλοῦν ὄνομα, ὧν τὸ ἐν ἀσφαλῶς ἑλληνικόν, ἄχνη, σημαῖνον τὸν ἄφρον, τὸ δὲ ἄγνωστον μὲν τὴν καταγωγὴν, δυνάμενον ὁμῶς νὰ ἐρμηνευθῇ ὑπὸ ἑτυμολογίας σημειτικῆς καὶ νὰ δώσῃ τὴν αὐτὴν ἐννοιαν τοῦ ἀφροῦ, φρονῶ ὅτι δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ βέβαιον πόρισμα, πρῶτον μὲν ὅτι Ἄχνη-Κάσος ἀποτελεῖ διττὸν ὄνομα ἑλληνοσημιτικόν, δεύτερον δὲ ὅτι ναυτικὸν σημειτικόν εἶχε τὸ πάλαι καταλάβει τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ ὅτι ἡ τοῦ Θουκυδίδου φράσις, λέγοντος ὅτι οἱ νησιῶται ἦσαν Κᾶρες καὶ Φοίνικες, εἶναι ἡχῶ ἀξιοπίστου παραδόσεως, εἶναι ἡ ἔκφρασις ἱστορικῆς ἀληθείας καὶ ὄχι μύθευμα, γνωστοῦ ὄντος ὅτι οἱ δύο οὗτοι λαοὶ εἶχον ἐποικήσει τὰς πλείστας τῶν νήσων.

Ἐν τῇ μαρτυρίᾳ ταύτῃ κεῖται τὸ σπέρμα σύμπαντος τοῦ θέματός μου. Τὸ περὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ μυστήριον σχεδὸν ἀποκαλύπτεται καὶ φωτίζεται ὑπὸ τῶν πολλῶν ἑλληνοσημιτικῶν διπλῶν ὀνομάτων τῶν νήσων. Τὰ ὀνόματα ταῦτα δύνανται μόνον νὰ λαλήσωσι καὶ μαρτυρήσωσι πειστικῶς περὶ τῶν διαλλαγῶν ὡς πρὸς τὰς λέξεις, ὡς πρὸς τὰ προϊόντα καὶ ὡς πρὸς τὰς ιδέας μεταξὺ τῶν Φοινίκων καὶ τῶν ἀρχαιοτάτων κατοίκων τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Ταύτην τὴν ἐρευνητικὴν μέθοδον θεωρῶ ἀπροσμάχητον, διότι ἐνδεχόμενον μὲν ἑτυμολογία τις νὰ διαμφισβητηθῇ, νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀμφίβολος καὶ ν' ἀπορριφθῇ, πᾶν ὁμῶς διπλοῦν ἑτερόγλωσσον ὄνομα φέρει ἐν ἑαυτῷ αὐθεντικωτάτην ἀπόδειξιν. Κριτικοὶ τινες δύνανται ν' ἀποκρούσωσι καὶ τὴν πιθανωτάτην τῶν ἑτυμολογιῶν ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι πᾶσαι αἱ συμπτώσεις εἰσὶ δυναταὶ καὶ ὅτι ἑλληνικὴ τις λέξις δύναται μὲν νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς λέξιν φοινικικὴν, χωρὶς ὁμῶς ἔνεκα τούτου νὰ παράγῃται ἐξ ἐκείνης ἢ νὰ παρήγαγεν ἐκείνην. Ἀπέναντι ὁμῶς διπλοῦ τινος ὀνόματος πᾶς ἄνθρωπος ἀγαθῆς πίστεως πείθεται, προϋποτιθεμένου βεβαίως νὰ διευκρινισθῇ ἐπαρκῶς τὸ διπλοῦν ὄνομα καὶ οἱ δύο ὅροι αὐτοῦ οἱ ἑτερόγλωσσοι νὰ σημαίνωσι σαφῶς ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Τούτου τεθέντος βλέπομεν ὅτι ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ τοῖς γράμμασι τῆς ἀρχαιοτάτης Ἑλλάδος τὰ διπλᾶ ἑλληνοσημιτικὰ ὀνόματα τοιαύτην κατέχουσι θέσιν οἷαν καὶ ἐν

τῇ γεωγραφίᾳ αὐτῆς. Δυνάμεθα οὐ μόνον νὰ βεβαιώσωμεν τὴν παρουσίαν τῶν Σημιτῶν ἐν τῷ ἀρχεγόνῳ ἐκείνῳ ἑλληνικῷ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ νὰ σπουδάζωμεν καὶ ἐρευνήσωμεν, ὅποια τις ὑπῆρξεν ἡ ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς σκέψεως αὐτῆς τῶν Ἑλλήνων ἐπιδρασίς αὐτῶν, καὶ κατὰ πόσον εἶναι ἀληθές ὅτι οἱ Σημίται οὗτοι ἐπενόησαν ἢ μετέδωκαν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὰς γνώσεις καὶ τὰς ἐφευρέσεις ἐκείνας, ἃς συνήθως ἀποδίδομεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν δημιουργικότητα.

Ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Στράβων δικαίως ἀνέφερον εἰς τὴν ἐξ Ἀνατολῶν ἐπίδρασιν τὰ πλεῖστα τῶν ὕλικῶν καὶ πνευματικῶν προσόντων, ἅτινα ἀπετέλεσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Τὸ ἀλφάβητον, τὰς τέχνας, τὰ γράμματα, τὰς ἐπιστήμας, τοὺς μύθους, τὰς λατρείας, τὴν ναυσιπλοίαν κτλ., τὰ πάντα σχεδὸν ἔλαβεν ἡ ἀρχέγονος Ἑλλὰς ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν. Πρὸ τοῦ Δαναοῦ καὶ τοῦ Κάδμου δὲν ὑπῆρχε πραγματικῶς ἡ ἢ βάρβαρος τῶν Πελασγῶν γῆ, μετὰ δὲ τοὺς δύο τούτους παρήχθη ἡ Ἑλλὰς τῶν κλασσικῶν χρόνων. Ἀρὰ γε οἱ ἐξ Ἀνατολῶν ἐλθόντες ἔδωκαν τὰ πάντα εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν ὕλην καὶ τὴν ιδέαν, τὰ ἀποτελέσματα καὶ τὰς μεθόδους, τὰς λέξεις καὶ τὰ διανήματα καὶ μάλιστα τὴν μορφὴν ἐκείνην τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ συλλογισμοῦ, τὴν μεγαλοφυίαν ἐκείνην καὶ τὴν συλλογιστικὴν δεξιότητα, ἅπερ ἀποτελοῦσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν τὸ ἀληθές μεγαλεῖον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ; Νομίζω ὅτι καὶ εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ὑπάρχει δυνατὴ ἀπόκρισις λέγουσα ὅτι οἱ ἐξ Ἀνατολῶν ἐλθόντες ἔδωκαν τὰ πάντα εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐξαιρουμένης αὐτῆς ταύτης τῆς Ἑλλάδος. Οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐπὶ αἰῶνας, ἐπὶ χιλιετηρίδας εἶχον ἐπισωρεύσει ἄνευ τάξεως καὶ διαλογῆς, ἄνευ συστήματος καὶ μεθόδου, κατὰ τρόπον ἀπαράλλακτον πάντοτε καὶ ἰδιάζοντα αὐτοῖς, γνώσεις, ἐμπειρίαν, ἀντιρρήσεις, ὄνειρα, παραδόσεις, ἀληθείας καὶ πλάνας, πάντα δὲ ταῦτα ἐκόμισάν ποτε εἰς Ἑλλάδα. Ὁ Ἕλλην γενόμενος κύριος τοῦ θησαυροῦ τούτου κατέστησεν ἐν αὐτῷ διακρίσεις λογικὰς, ταξινομήσεις ἐπιστημονικὰς, συλλογισμοὺς ἀνθρωπίνους, καὶ ἐκ τοῦ τερατώδους ἐκείνου χάους ἐδημιούργησε τὸν διανοητικὸν κόσμον. Ὁ μὲν Σημίτης παρέσχε τὴν ὕλην, ὁ δὲ Ἕλλην ἐδημιούργησε τὴν ιδέαν.

Κατὰ τὸ γαλλικόν τοῦ V. Bérard.